

SVENSK

MEMBERSTIDNING FÖR SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

BYGDEN

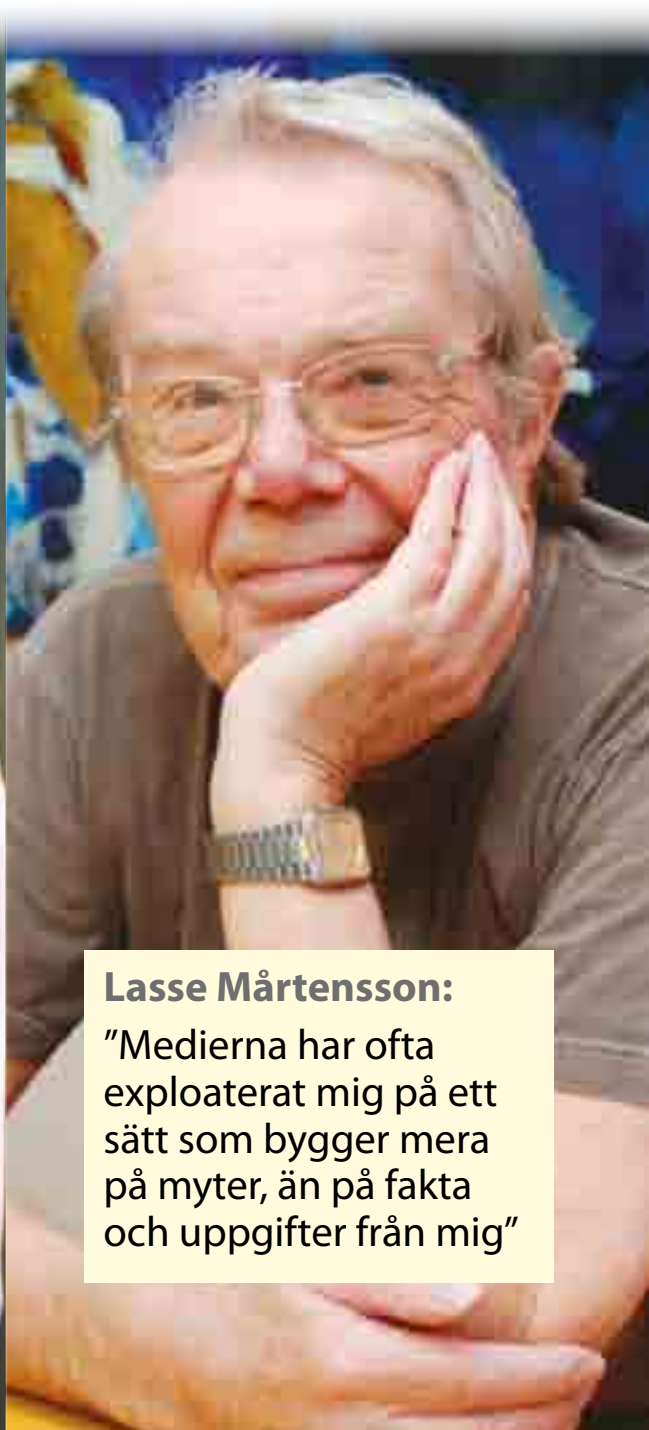
Nummer 1/2012 • Pris 2 e

Nya Schildts & Söderströms
Musik & Talang
Minna Knus-Galán
Matglädje på Geitmyra
Mediespråk 2012

Henrik Cederlöf:

”Att kämpa för det svenska är inte att isolera sig!”

Lasse Mårtensson:

”Medierna har ofta exploaterat mig på ett sätt som bygger mera på myter, än på fakta och uppgifter från mig”

Pärm: Två av intervjuerna i detta nummer är med Henrik Cederlöf och Lasse Mårtensson.

För den journalist som följde med de sociala medierna kom inte den arabiska våren som en överraskning. Rikssvenska **YASMINE EL RAFIE** talade på Mediespråk 2012 i Vasa, sidan 32.

TOVE FAGERHOLM analyserar August Strindbergs pjäs Ett drömspel, som Strindberg själv beskrev som "mitt mest älskade drama, min största smärtas barn". Sidan 26.

» Tack vare "Gemeinschaft" kan man t.ex. tala på ett annat sätt då man uppvaktar en finlandssvensk riksdagsledamot, jämfört med en finskspråkig. Man talar mera till personen, än till institutionen. Det är ett mycket intressant fenomen»

**PETER BACKA OM NÄRDEMOKRATI
OCH DIREKTDOKRATI, SIDAN 32**

Schildts & Söderströms har öppnat dörrarna	7
Axxell i Karis har flyttat in!.....	10
Peter Backa: Närdemokratin måste öka!.....	16
Nytt från Studiecetralen	20
Musik & Talang samlar popfältet.....	22
Henrik Cederlöf: Vilja, arbete och uppoffringar	24
Författare på djupet: August Strindberg	26
Topeliuspriset till Minna Knus-Galán	31
Mediespråk 2012: Börja använda sociala medier	32
Lasse Mårtensson: sin egen värsta kritiker	34
Sigrids gård: Språkö Björneborg.....	38
På Geitmyra odlas matglädje.....	40
Utställningen om Carl Ludvig Engel en succé	
Kolumn av Gustaf Widén: När ordets frihet blir hatets triumf.....	44
Alfred Nobel- den första multinationella globalisten	46
Purpur färgernas mysterium	52
Läsbiten: Alldeles hemligt - G.A. Wallins Egypten.....	60

Ordkonstkurser i Helsingfors och Åbo

Under kurserna presenteras olika metoder för att öppna dörren till ordens magiska värld. Fantasiutställningen Ordboet är i fokus, men gästföreläsarna presenterar också sitt kreativa arbete med elever i grundskoleålder. Alla dagar har olika teman som anknyter till Ordboet. Du kan delta den dag som intresserar dig mest!

- 28.2, kl 9-12 eller 13-16 tema: Läslust och berättarglädje, gästföreläsare Agneta Möller-Salmela
 - 29.2, kl 9-12 eller 13-16 tema: Skrivglädje och ordkonst, gästföreläsare Monica Vikström-Jokela
 - 1.3, kl 9-12 eller 13-16 tema: Bildernas berättelser, gästföreläsare Flippa Hella
 - 27.3, kl 13-17 tema: Läslust och berättarglädje, gästföreläsare Mia Österlund
- Plats: 28.2-1.3 på Gr8, Georgsgatan 18 i Helsingfors
27.3 i Åbo, ÅA Arken

Anmälning och info:
www.sydskusten.fi/anmalningar

Kulturfonden bjuder 5 000 elever på Nationalbaletten

Under Nationalbalettens 90-årsjubileum erbjuder Svenska Kulturfonden 5 000 svenskspråkiga skol elever en möjlighet att besöka Nationalbaletten. Platser för skolgrupper har reserverats på sammanlagt 21 balettföreställningar från mars till december 2012. Det är fråga om sju olika verk; såväl klassiska baletter för hela familjen som toppverk inom nutidsdans.

Svenska Kulturfonden står för skolelevernas resor och biljetterna till balettföreställningarna. Nationalbaletten erbjuder kompletterande program för att ge skoleleverna en chans att bekanta sig med verken och balettvärlden överlag. "Jag är mycket glad över detta projekt. För många ungdomar kan det vara första gången de kommer i kontakt med balett", konstaterar balettchefen Kenneth Greve.

Projektet riktar sig till årskurserna 1-9 i alla svenskspråkiga grundskolor i Finland och till svenskspråkiga undervisningsgrupper i finskspråkiga grundskolor.

Nordiska ungdomars läslust minskar

Läslusten bland elever i de nordiska länderna har minskat, särskilt bland pojkar. Större vikt bör läggas vid att erbjuda litteratur i undervisningen som tilltalar både pojkar och flickor, säger forskare som på uppdrag av Nordiska ministerrådet vidareanalyserat de nordiska PISA-resultaten. "Northern Lights on PISA 2009 - Focus on reading" är den fjärde nordiska forskningsrapporten, där man söker förklaringar och ger förslag på lösningar ur nordiskt perspektiv. Analysen behandlar 2009 års PISA-rapport, som fokuserar på läsförståelse.

Läsfärdigheterna hänger såväl samman med läslusten som med mångfalden av litteratur. Eftersom merparten av språklärarna i Norden är kvinnor bör lärarna särskilt erbjuda läsning som pojkarna gärna tar till sig, konstaterar forskarna. Pojkar behöver också få möjlighet att möta engagerade manliga läsare som kan dela pojkarnas läsglädje och uppmuntra deras vetgirighet.

Vidare konstateras föräldrarnas engagemang i lästräningen vara viktig. Alla elever, oberoende av bakgrund, vars föräldrar regelbundet läste för dem då de gick i första klass klarade sig bättre i PISA-lästestet som 15-åringar. Av politiskt intresse är att skolor som är etniskt heterogena uppvisar bättre resultat.

"Northern Lights on PISA 2009 - Focus on reading" ger också en överblick av hur de nordiska skolsystemen utvecklats de senaste 20 åren, samt kopplar samman utvecklingen i de nordiska läsestestet med samhällsförändringar och konkreta politiska initiativ.

Bevingade ord

Att bereda läsaren glädjen av igenkännandets överraskning är charmen hos den äkta aforismen.

Atos Wirtanen

Bildning och utbildning

Catharina

GRIPENBERG

Biträdande kanslichef, chefredaktör
Svenska folkskolans vänner

VÅRT SAMHÄLLE satsar, med rätta, stora resurser på utbildningssektorn. Undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde finansieras i statsbudgeten med ungefär 6,64 miljarder euro. Endast finansministeriets samt social- och hälsovårdsministeriets budgeter är större: 16,22 miljarder respektive 12,28 miljarder euro.

De resurser som läggs på undervisning bär frukt: den finländska skolan har som bekant i och med PISA-undersökningarna blivit världskänd, genom de goda resultat som de finländska eleverna har uppvisat. En god utbildning framhålls också ständigt som en nyckel inte enbart till individuell framgång utan även till hela landets framtida välfärd.

ÄVEN REGERINGSPROGRAMMET *Ett öppet, rättvist och djärvt Finland* talar om betydelsen av utbildning. "Det finländska arbetets konkurrenskraft, som grundar sig på kompetens och kreativitet, förutsätter ett fungerande utbildningssystem. Den bästa grundskolan i världen ska stärkas som garant för jämlika möjligheter", skriver regeringen i sitt program. Regeringen har också uppställt målsättningen att det finländska folket år 2020 skall vara "världens kunnigaste".

DET ÄR en viktig om ock inte helt entydig målsättning. Men betydelsen av utbildning kan knappast uttryckas starkare, utom med pengar. Som arrangör av utbildning på andra stadiet och upp-rätthållare och understödare av fri bildning stöder även Svenska folkskolans vänner denna målsättning.

SAMTIDIGT MÅSTE man förhålla sig kritisk till en syn på utbildning som tenderar att fokusera på det omedelbart mätbara. Utbildning om något är en långsiktig verksamhet, resultaten syns fullt ut först med lång fördröjning. Det har sagts att om man vill skåda in i framtiden och se morgondagens Finland skall man besöka klassrummen och skolgårdarna i dagens Finland – och det ligger mycket sanning i den tanken.

IDET långsiktiga perspektivet är det diplom eleven får inte det centrala utan de värderingar och den bildning *den utbildade* bär med sig under resten av sitt liv. Den, inte ett diplom, bidrar till att forma vårt samhälle. På så sätt är utbildning och bildning inte samma sak, även om skolan givetvis strävar efter att förena begreppen. Man kan garanterat vara bildad utan att vara utbildad och lika fullt kan man säkert vara utbildad utan att vara särskilt bildad. Poängen är väl att utbildning kan bevisas med ett diplom, men att bildning är svårare att sätta fingret på. Nyfikenhet och öppenhet för nya tänkesätt är säkert viktiga ingredienser i bildningsidealet, men samtidigt hårt arbete, viljan att verkligen förkovra sig och inte enbart nöja sig med det behändiga sammandraget på Wikipedia. Men vad bildning är kan säkert endast besvaras temporärt: eviga frågor får sällan eviga svar.

SFV ÄR grundad för att vara en finlandssvensk bildningsorganisation – bildning är vårt uppdrag. Allt vi gör strävar efter att direkt eller indirekt förbättra finlandssvenskarnas tillgång till bildning på modersmålet. Att begreppet bildning har många sidor understryks av de olika verksamheter SFV är engagerad i. Synen på bildning har inte varit statisk under föreningens 130-åriga historia, men bildningsuppdraget i sig är evigt.

Schildts & Söderströms har öppnat dörrarna

Det nya förlaget Schildts & Söderströms ser fram emot ett intressant bokår. Utmaningarna är många, men bredden och djupet i utgivningen kommer man inte att tumma på, säger verkställande direktör Barbro Teir och vice verkställande direktör Mari Koli.

LITTERATURFÄLTET OCH bokutgivningsbranschen befinner sig i en omvandling. Förlagen måste balansera mellan traditionell pappersutgivning och digital distribution, samtidigt som den nya tekniken gör det möjligt för vem som helst att ge ut en bok. Både Barbro Teir och Mari Koli är ändå övertygade om att förlagsutgivning har en framtid.

– Förlagets logo på boken är en kvalitetsstämpel. Förlagens stora roll kommer också framöver att vara att sälla i utbudet och erbjuda litteraturintresserade ett intressant och genomarbetat utbud. Det här uppdraget kommer att fortgå oberoende av den tekniska utvecklingen.

Barbro Teir och Mari Koli är starkt medvetna om de stora utmaningarna, såväl på den skönlitterära sidan som på läromedlssidan.

– Den bokälskande publiken vet kanske inte att två tredjedelar av Schildts & Söderströms omsättning kommer från läromedel, berättar Barbro Teir. Det nya förlaget har nu bättre möjligheter att satsa på detta viktiga område.

– Det är i skolåldern som läsvanor bildas. Högklassiga finlandssvenska läromedel är inkörsporten till finlandssvensk litteratur. Just nu är utmaningen att kunna konkurrera med det enorma utbudet på nä-

Vice vd **MARI KOLI** och verkställande direktör **BARBRO TEIR** tar emot i det nya förlagets bokhandel, Bulevarden 7, Helsingfors, åttonde våningen.

...Schildts & Söderströms

→ tet, vilket leder till att läromedlen kommer att bli allt mer interaktiva och digitala, säger Teir.

Boken består

Den traditionella, tryckta boken kommer dock inte att försvinna, säger Mari Koli. Framtiden kommer att bestå av en mix där all sorts media stöder målen.

– Hur en text tekniskt publiceras är ju egentligen irrelevant. Det skrivna ordets kraft förminskas ju inte av om publiceringen sker på papper eller i en e-bok. För förlagen gäller därför att anta utmaningarna, och publicera där läsarna finns, säger Koli.

Både Teir och Koli konstaterar att den finlandssvenska bokmarknaden är liten, och att det är slöseri av tid att allt för mycket snegla på Sverige.

– Bokutgivning på svenska i Finland är både en affärsverksamhet, som helst skall gå runt, och ett kulturuppdrag. Man kan inte riktigt koppla de här spännande, och lite motsägelsefulla aspekterna ifrån varandra. I Sverige har vi inte i någon omkörningsfil bara på grund av att vi skriver på svenska. Vår finlandssvenska litteratur kämpar på lika villkor med all annan utländsk litteratur på den rikssvenska marknaden. Deckarna kan utgöra ett litet undantag.

Ett nytt fenomen överlag är att läsekretsarna är intresserade av författarna som personer, och gärna kommunicerar via de sociala nättjänsterna.

– Det är få av dagens författa-

re som kan isolera sig i sin skrivkammare, framträdanden och kontaktskapandet hör idag till det obligatoriska om man vill nå en större publik, säger Mari Koli.

Läsarna följer i allt högre grad med vad vännerna på Facebook skriver – den så kallade word-of-mouth-kretsen har via nätet fått en betydligt större bredd och tyngd. Ur förlagens synvinkel är det en intressant utveckling att de traditionella tidningsrecensionerna av litteratur och sedvanlig bokannonsering börjat förlora i värde.

– Debatterna och diskussionerna om litteratur på nätet är bara bra. Också diskussionen om förlagsfusionen och framtiden. Vi ser att folk är intresserade och engagerade, och vi deltar gärna själv i debatten.

Nya lokaler

Vårens bokutgivning kommer att bjuda på mycket intressant. På finlandssvenskt håll har vi alltid varit intresserade av att nedteckna vår historia och verklighet, vilket betyder att några antologier kan väntas, berättar Mari Koli.

– De böckerna är inlägg i de senaste årens debatt om det svenska inslaget i Finland, men vi har förstås också mycket på den skönlitterära sidan på kommande. Vi har massor av begåvade och bra skribenter – nya storsäljare är redo att hoppa in i giganternas stövlar. Fackbokssidan mår också bra på finlandssvenskt håll, trots att de stora uppslagsverkens tid är förbi. Nu gäller mer specialiserade nischer.

Mari Koli och Barbro Teir poängterar ändå att vårens boknyheter gäller hela fältet; det nya förlaget kan satsa helhjärtat både på vuxenlitteratur och på barn och ungdom. Svenskbygden träffar förlagscheferna precis efter flytten till de nya lokalerna på Bulevarden 7 i Helsingfors.

– Det känns skönt att nu komma igång med det egentliga arbetet. Samgången mellan Schildts och Söderströms har förstärkt gett upphov till en frisk debatt på kulturfältet, men vi vill ju helst återgå till arbetet och komma igång med det som vi är bäst på – att ge ut högklassig litteratur, konstaterar Teir och Koli.

I åttonde våningen på Bulevarden byggs i skrivande stund en bokhandel för förlagets rabattkunder. SFV-medlemmarna är välkomna till bokhandeln och får tjugo procents rabatt på alla böcker förutom grundskoleböckerna. Bokhandeln på Kyrkoespianaden i Vasa fortsätter som förut.

– Vi ser med tillförsikt på framtiden. Det nya förlaget har nu den bas som kan säkra en svenskspråkig bokutgivning i Finland på längre sikt, både på den skönlitterära sidan och på läromedelssidan. Det här handlar inte bara om ekonomi, trots att den biten förstås inte är oväsentlig, slår Teir och Koli fast.

Sjunde och åttonde våningen på Bulevarden 7 är nu högkvarteret för förlaget Schildts & Söderströms.

Närheten till järnvägen bidrar för sin del till att Axxell Karis ekologiska fotavtryck blir så litet som möjligt.

Axxell i Karis har flyttat in!

TEXT OCH BILD RABBE SANDELIN

För nästan jämnt två år sedan rapporterade Svenskbygden om det stundande storbygget i Karis som Axxell startat. Nu står byggnaden färdig, och elever och personal har flyttat in. Byggnaden har överträffat förväntningarna, berättar enhetschef **Lasse Tallqvist**.

DÅ SVENSKBYGDEN besöker nya Axxell i Karis är inkörningsfasen fortfarande på gång. Då vi promenerar runt i den fina, nya byggnaden är det många som rycker i enhetschef Lasse Tallqvists rockärm med små problem, men det är förstås så med alla nya byggnader.

– Det tar lite tid innan allt är inkört. Men det är småsaker. På det stora hela har hela flytten och starten sedan den 9 januari lyckats jättebra, berättar Tallqvist.

Att flytta utbildningslinjer går inte i en handvändning. Flyttplaneringen startade ett år innan.

– Som jag sade i en annan intervju handlar det om mycket mer än att flytta några pulpeter. På yrkeslinjerna arbetar vi med stora och mycket tunga maskiner. Flytten krävde alltså noggrann planering i utgångsläget – d.v.s. vad som skall tas med till de nya lokalerna – och förstås på slutdestinationen, så att maskinerna placerades optimalt i de nya lokalerna med tanke på materialströmmar, undervisning och så vidare, berättar Tallqvist.

Rationalisering och nytänkande

Idén med nybygget var främst att

koncentrera Axxells verksamhet i Karisnejden, som i tiderna var utspridd på åtta enheter. Det är enkelt att räkna ut att Axxell på sikt gör stora inbesparingar med en egen, ändamålsenlig byggnad, jämfört med olika hyreslokaler, spridd infrastruktur och separata köptjänster som till exempel städning.

– Inbesparingarna är en sak, men bakom bygget finns också mycket nytänkande till exempel gällande elevströmmarna i skolan, säger Tallqvist.

Axxell Karis betjänar mycket olika elev- och studerandegrup-

I och med flytten kunde man införa några nya trivselregler i matsalen: ytterkläder och mössor är förbjudna. I matsalen finns inga speciella bord för lärarna.

I "vita huset" till höger finns frisörs- och kökslinjerna tillsammans med köket och matsalen, medan mekaniker-, metall-, bygg-, snickeri-, vvs- och starkströmslinjerna huserar i den varmröda byggnaden på andra sidan Bangatan. Byggnaderna är ihopkopplade med en inglasad viadukt, där det populära caféet har sittplatser.

per. I tillägg till ungdomarna på yrkeslinjerna betjänar huset en stor grupp vuxenstuderande (och utnyttjas därmed maximalt både dagtid och kvällstid). I samma fastighet skall också samsas t.ex. en "smutsig" linje som bilmekanikerlinjen, med kocklinjen, där kraven på hygien är mycket strikta. Det blev en egen utmaning i planeringsprocessen.

– Husets grundplan och dimensioner strävar till att så effektivt som möjligt utnyttja lokalerna. I "vita huset" mot Karis centrum finns frisörs- och kökslinjerna tillsammans med köket och matsalen, medan mekaniker-, metall-, bygg-, snickeri-, vvs- och starkströmslinjerna huserar i den varmröda byggnaden på andra sidan Bangatan. Byggnaderna är ihopkopplade med en inglasad viadukt över Bangatan, berättar Tallqvist.

De nya byggnaderna och flytten

gjorde det lätt att introducera några nya trivselregler; ingen kommer till exempel till matsalen i en oljig overall, utan man byter om innan dess. Ytterkläder och mössor hör inte heller hemma i matsalen, där dessutom elever och lärare äter gemensamt utan separata lärarbord. Reformerna har tagits väl emot – också bland eleverna!

Nytänkande i relationen elev-lärare

Nytänkandet är inte begränsat bara till matsalen. Det finns till exempel inget traditionellt lärarum, där lärarna lätt isolerar sig och tröskeln blir hög för en elev att ta kontakt.

– Lärarnas egna arbetsrum finns i stället i anslutning till undervisningsplatserna. I anslutning till undervisningsplatserna finns också kaffeplatser och flexibla mötesrum, vilket underlättar den inter-

na kommunikationen och trivseln.

Det finns också plats i fastigheten för att saker och ting organiskt kan utvecklas och frodas. Som exempel nämner Tallqvist caféet i andra våningen, med sittplatser även i viadukten över Bangatan.

– Vi visste från början att vi behöver ett småskaligt café i tillägg till huvudmatsalen, för att betjäna de som inte vill äta lunch, och de som går på kvällslinjerna. Ingen kunde ändå ana hur populärt caféet skulle bli som samlingsplats både bland personal och elever.

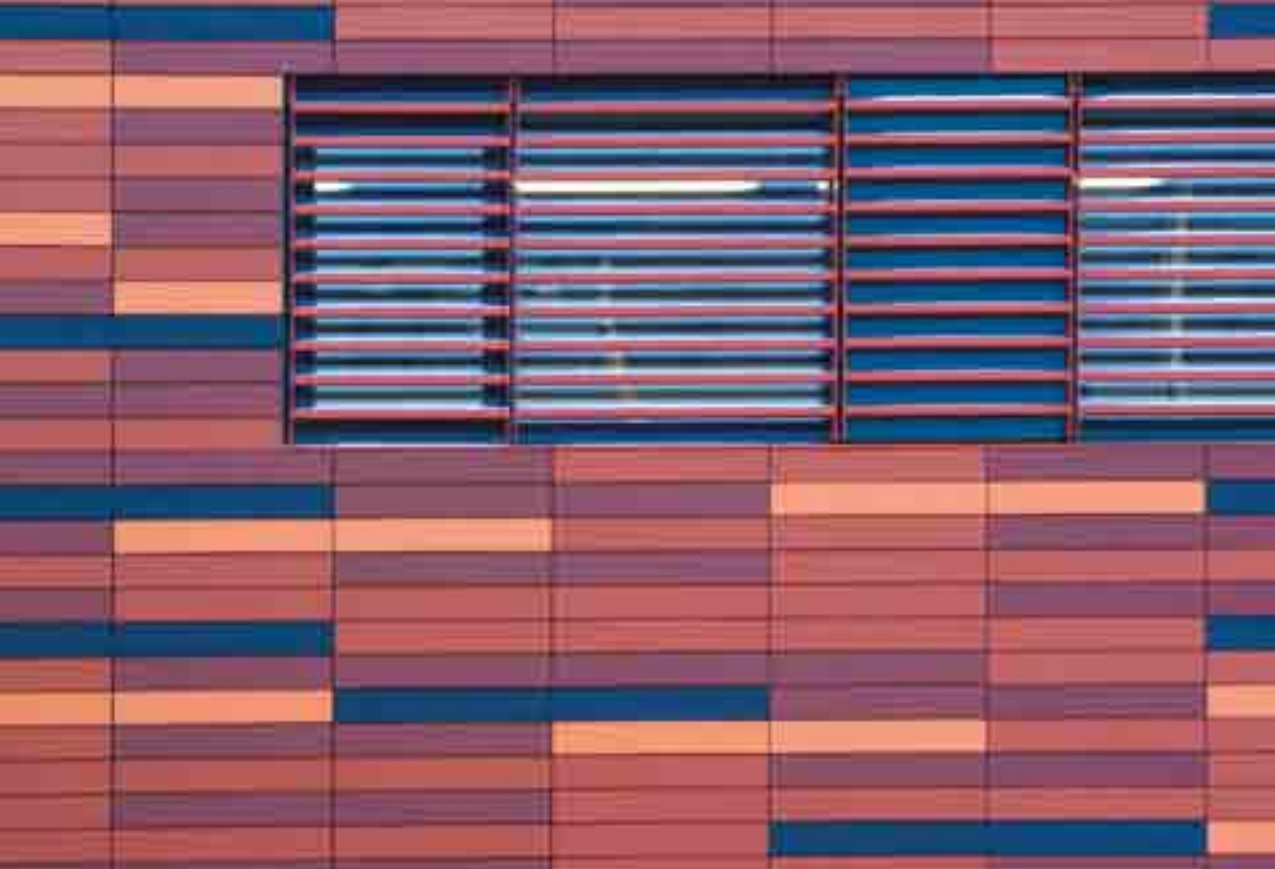
Caféet har startat med en inhyrd företagare, men någon gång i framtiden kan caféet drivas (liksom köket och matsalen) med elevkrafter, eftersom framgången varit så stor.

– Grundprincipen är alltså att vi hela tiden skall ha ögonen öppna för förändringar, så att vi kontinuerligt kan anpassa oss till be- →

Stora maskiner och installationer vittnar om att konsolideringen av Axxells verksamhet i Karis handlade om mycket mer än att flytta några pulpeter. Enhetschef **LASSE TALLQVIST** är också nöjd med administrationens mötesrum (nedan), som är ljusst även en grå vinterdag. Möblemanget är ett elevarbete.

Arkitektoniskt skiljer sig Axxells nybygge positivt från den vanliga finska grådaskigheten. Trappuppgången (t.h.) är målad i Axxells röda färg. Färgsättningen i de olika våningarna har också en säkerhetsaspekt – i en eventuell nödsituation hittar räddningstjänster lättare fram.

hoven. Om vi på riktigt skall tala om livslångt lärande, måste också våra undervisningsprocesser se helhetsmässigt på de människor som studerar och arbetar i byggnaden – och byggnaden måste vara tillräckligt flexibel för att stöda de oundvikliga förändringsprocesserna.

Grönt bygge – energi sparas

Axxells Karis-bygge är byggt enligt de senaste certifierade normerna för grönt byggande. Det handlar inte om modeflugor, utan att med beprövad teknik spara cirka trettio procent av energibehovet jämfört med en konventionell byggnad.

– Den egna jordvärmern gör att vi är självförsörjande gällande uppvärmningen ända ner till en yttertemperatur på noll grader. På sommaren kan systemet

köras i andra riktningen för nedkylning, så på det sättet sparade byggherren en extra installation, berättar Tallqvist.

Byggnaden är öppen och släpper in mycket ljus till och med en slaskig vinterdag; ljusstyrkan i belysningen anpassas dessutom enligt det rådande dagsljuset. Då vi promenerar runt i byggnadens korridorer knäpps belysningen av och på automatiskt. Enbart med detta räknar Axxell med att spara belysningsenergi med 40 procent.

Integrerad del av samhället

Det ekologiska tänkandet sträcker sig dock längre än till energiåtgången, berättar Lasse Tallqvist. Placeringen av byggnaden är också en del av den ekologiska anpassningen.

– Vi ligger ett stenkast från järnvägen, vilket minskar beho-

vet av bil. Vi har inget stort auditorium som största delen av tiden skulle stå tomt, utan vi utnyttjar den lokala biografen som finns invid. Vi behöver ingen gymnastiksal, eftersom det redan finns en fin sporthall i närheten. Vi har inget eget bibliotek eftersom det redan finns ett bibliotek i Karis alldeles i närheten, säger Tallqvist.

På det här sättet växer den nya byggnaden in i omgivningen och skapar nya synergier och kontakter med det omgivande samhället. Genom att rikta sig utåt skapar utbildningsenheten också en sporre för eleverna att orientera sig i närsamhället.

– Alla vinner på detta. Det här är kanske det mest påtagliga som gäller nytänkandet i Axxell Karis. Man behöver inte göra allting själv!

Peter Backa:

Närdemokratin måste öka!

Det räcker inte med att bara höra kommuninvånarna i frågor som gäller lokalsamhället. Medborgarna måste också kunna **påverka!** Det säger landsbygdsutvecklare Peter Backa på Svensk Byaservice.

TEXT OCH BILD RABBE SANDELIN

BÅDE REGERINGEN och kommunförbundet undersöker för tillfället olika sätt att öka den direkta demokratin i samhället. Bakgrunden ligger förstås i de senaste årens reformer, där begreppet *kommun* efter alla sammanslagningar inte längre har så mycket med närsamhället att göra.

– Utvecklingen är mycket splittrad just nu. Regeringen önskar att vi skall bli av med indirekta och svärgenomskinliga beslutsfattare som kommunförbunden – vilket betyder kommunsammanslagningar – medan kommunerna säger att man inte önskar att någon styr processen uppifrån utan vill införa andra metoder för medborgarpåverkning. I mars har vi sedan en ny situation då lagen om folkinitiativ träder i kraft. Den kräver dock att initiativen är under-

tecknade med femtiotusen namn. Enligt Backa är problemet att inget av allt detta på horisonten löser de akuta demokratiproblemen i närsamhället. Skon klämmer annanstans.

– I mitten av januari ordnades i SFV-salen i Helsingfors ett möte för olika medborgarorganisationer, bya- och stadsdelsföreningar och studieförbunden. Vi slog enhälligt fast att riktiga påverkningssamtycken absolut borde skrivas in i den kommande nya kommunallagen, säger Backa.

Organisationerna är missnöjda med att all forskning och utveckling på området mest handlat om olika medborgarpaneler, ungdomsråd och seniorråd, där medborgarna kan höras i olika aktuella projekt.

– Att inte höras kommer dock

inte att vara det stora problemet i framtiden, utan att inte kunna påverka! Höranden och medborgarkvällar funkar jättebra då man i stort är överens med beredningen, men om det uppstår en konflikt är det förstas fullmäktige och kommunen som i slutändan bestämmer, inte medborgarna.

Hörandena handlar om diskussion och meningsutbyte, vilket enligt Backa förstås också är viktigt med tanke på demokratin. Men för medborgare som deltar kan det uppstå en skimär att det handlar om påverkning, så besvikelsen kan sedan vara stor då man märker att det inte spelar så stor roll.

– Och om folk allt oftare blir besvikna och börjar misstro demokratin, är det ingen bra samhällsutveckling.

Samma sak gäller enligt Peter

närddemokrati och direktdemokrati...

→ Backa de kommunala folkomröstningarna. Det var inte länge sedan man ordnade en folkomröstning i Sjundeå om en lämplig samgångspartner. Kommuninvånarna röstade emellertid "fel", så fullmäktige körde över resultatet.

– Landsbygdsprofessor **Hannu Katajamäki** kallar de här fenomenen för placebodemokrati. Man går en mycket farlig väg då man på det sättet undergräver respekten för demokratin som system.

Rådgivande folkomröstningar har enligt Backa många problem. Det händer lätt att politiker antingen tvingas att rösta mot ett entydigt resultat i en folkomröstning, eller så mot sin övertygelse och sina väljares önskan. Politiker som representerar en minoritet hamnar också lätt i kläm.

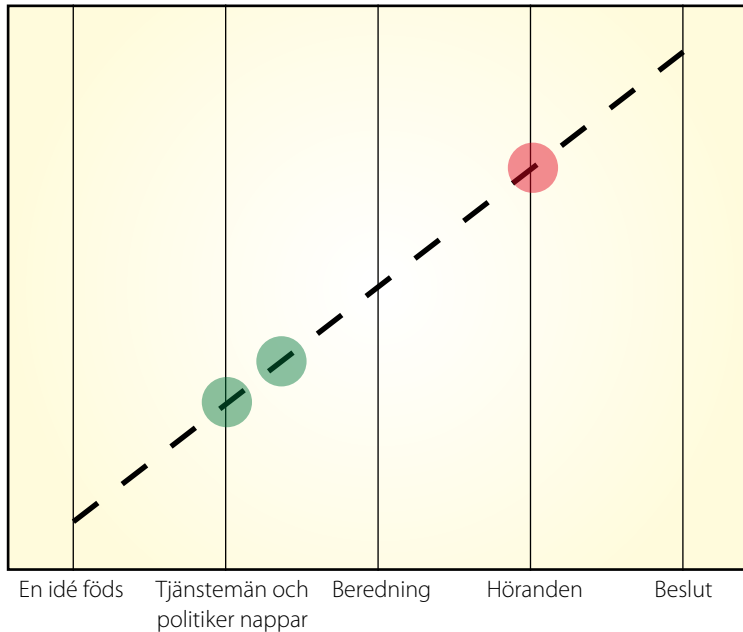
Påverkning från början

Det stora grundproblemet ligger enligt Backa i hur de nuvarande strukturernas förslags- och beslutsprocesser fungerar.

– För många invånare känns det säkert som om nittionio procent av förslagen är färdigt uppbyggda redan långt innan något medborgarråd hörts i frågan och kan uttala sig. Samma gäller säkert också för många fullmäktigemedlemmar då beslutsförslagen tas upp i salen.

Peter Backa ritar en bild som föreställer hur en idé växer fram i förslags- och beslutandeprocessen. I det skede då man idag oftast låter medborgarna säga sin åsikt, har ärendet redan rullat på så långt att nästan ingenting kan stoppa det.

– Närddemokratiprocesserna borde alltså starta i början av processerna – i det tidigaste skedet. I de största kommunerna betyder det här kanske att man måste bygga

Peter Backas graf över berednings- och beslutsgången. Medborgarna i närsamhället borde kopplas in i processernas början (grön boll), och inte först på slutet som idag (röd boll). Mot slutet rullar ärendena redan på av egen tyngd och är svåra att ändra på, oberoende av åsikterna som kommer fram under medborgarhöranden.

ga upp nya strukturer med beslutanderätt.

Peter Backa ser förstås även risker med att tidigarelägga beslutsrätten – en stark gruppering kan så att säga kapa agendan och vinna ohälsosamt understöd. För detta måste olika balanserings- och utjämningsystem finnas på plats.

– Och att enbart skapa områdesnämnder tillsatta av fullmäktige på politisk bas, ökar bara antalet politiker i kommunen – inte demokratin.

Facebook inte riktig direktdemokrati

Peter Backa ser helst att någon sorts direkt demokrati kan utvecklas. Och det handlar inte om att klicka på "gilla"-knappar på Facebook.

– Ny teknik och nätet kan nog bidra med mycket. Det ett sätt att

kommunicera snabbare, och ett sätt att snabbt organisera sig kring något ärende. Men fasta demokratistrukturer behövs ändå.

Backa tycker att den ökande tillgången till information och de snabba kommunikationerna snarast talar för att makten kunde sprida på sig mera.

– Det är ju lite underligt att vi fortfarande gör som i början av 1900-talet, och med fullmakt ger bort vårt beslutsfattande till ett fullmäktige som väljs bara vart fjärde år. Folk är bra utbildade och bildade och har tillgång till information. Möjligheterna till direkt demokrati har ökat drastiskt, men våra strukturer återspeglar fortfarande det gamla samhället.

Backa säger att Pisa-resultaten visar det samma, de unga kan mycket om hur samhället fungerar, men samtidigt tror de i inte att

– Det är ju lite underligt att vi fortfarande gör som i början av 1900-talet, och med fullmakt ger bort vårt beslutsfattande till ett fullmäktige som väljs bara vart fjärde år. Möjligheterna till direkt demokrati har ökat drastiskt, men våra strukturer återspeglar fortfarande det gamla samhället, säger **PETER BACKA**.

de kan påverka i nämnvärd grad.

– Något stämmer alltså inte. I tillägg borde man förstås även i alla lägen vara på vakt och undersöka de informella maktstrukturerna som uppstår i alla samhällen. Som **Fabrizio Barca**, utvecklingschef vid italienska finansministeriet, konstaterat: lokala eliter kan alltid hindra en god utveckling, om utvecklingen inte är i deras eget intresse. Det sker alltid i samarbete mellan tjänstemän och politiker.

Geminschaft och Gesellschaft

Enligt Peter Backa är alla idag ense om att det sociala kapital är tillgång. Ändå tenderar detta helt att glömmas bort då kommun-

kartorna nu flitigt ritas om. Långt handlar balansgången mellan närsamhälle, kommun och stat om den gamle tyska sociologen **Ferdinand Tönnies** begrepp *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*. Och detta i större grad för finlandssvenskarna än för majoritetsbefolkningen.

– *Gemeinschaft*, alltså gemenskapen i en familj och i lokalsamhället där man talar med varandra ansikte mot ansikte, rimmar idag riktigt illa med de strukturer man håller på och bygger upp. Där gäller *Gesellschaft*, ett inordnande av individen i större strukturer och med klara arbetsfördelningar.

För finlandssvenskarna som minoritet uppstår den intressanta paradoxen att snart sagt alla sam-

hällsstrukturer handlar om *Gemeinschaft*, medan själva tillhörandet till finlandsvenskheten för många känns som en *Gemeinschaft*, baserat på det gemensamma språket och en rad mer eller mindre gemensamma myter.

– Tack vare den *Gemeinschaften* kan man t.ex. tala på ett annat sätt då man uppvaktar en finlandssvensk riksdagsledamot, jämfört med en finskspråkig. Man talar mera till personen, än till institutionen.

– Det är ett mycket intressant fenomen. Och samtidigt uppstår idag nya spännande blandningar av *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* på till exempel Facebook. Hänger strukturerna med?

Nytt från Studiecentralen

Värdecaféer, värdskap och ledarskap på menyn

Ifjol genomförde Studiecentralen nästan 900 kurser och studiecirkel med över 18 000 deltagare i samarbete med olika organisationer. Hur många kurser och studiecirkel ska du delta i under år 2012?

ÄR kommer Svenska studiecentralen att satsa på integration av invandrare via finlandssvenska föreningars och organisationers möten och kurser. En utgångspunkt är att mindre än en procent av kursdeltagarna utgörs av invandrare, medan det finns potential för fler. Studiecentralen samverkar i detta utvecklingsarbete med de nordiska studieförbunden inom FNV för att hitta best practice-modeller, och med Luckans FIKA-projekt i Svenskfinland.

DET EUROPEISKA temaåret *Aktivt åldrande och solidaritet mellan generationerna* uppmärksammas i ett samarbete mellan Studiecentralen/DUA och Svenska pensionärsförbundet. Ett men-

tor/adept-program och värdecaféer för inbjudna seniorer och ungdomar planeras i alla regioner. Värdecaféet är ett samtalsforum, där hälften av deltagarna är seniorer och andra hälften ungdomar. Deltagarna blir personligen inbjudna att delta. Målet med ett värdecafé ligger i själva samtalet, reflektionen tillsammans kring ett tema som handlar om värderingar. Ungdomar och seniorer byter tankar och erfarenheter med varandra, samtalar om temat, och formulerar sig tillsammans i en gemensam resolution. Värdecaféerna ordnas i Helsingfors, Vasabesöks och Åboland.

STUDIECENTRALENS KANSLI i Vasabesöks kommer att flytta under våren. Studiecentralen flyttar till Handelsplanen 12 i Vasabesöks och kommer att finnas på samma våning som Resurscentret Föregångarna. Flytten sker i april. Rektor **Björn Wallén** är nöjd över att planerna framskrider och ser goda möjligheter för samarbete i och med flytten då flera av Studiecentralens enheter sedan finns

under samma tak i Vasabesöks.

STUDIECIRKLAR ÄR en ypperlig pedagogisk modell och i år kommer flera nya konkreta förslag på hur du kan starta en e-cirkel kring något ämne som intresserar dig att presenteras, så höll ögonen och öronen öppna!

Några av vårens föreläsningar och kurser:

19.3 **Det goda värdskapet.** **Märit Torkelson** föreläser om konsten att skapa en välkomnande organisation. Värdskap är konsten att få människor att känna sig välkomna. Föreläsningen syftar till att skapa insikt, lust och vilja för värdskap och till att inspirera människor och organisationer att fundera över sitt värdskap. Föreläsningen riktar sig till medarbetare och frivilliga inom olika organisationer och den hålls i Folkhälsan hus i Korsholm 19.3 kl. 13.30-16.30. Kursavgiften på 50 euro inkluderar arbetsbok, kaffe/te och tillugg. Anmälan senast 12.3 (begränsat antal deltagare)

till Anna-Karin Öhman, anna-karin.ohman(a)studiecentralen.fi, tfn 050-3421890.

17-18.4 **Omvärldsanalys för tredje sektorn.** **Bengt Wahlström**, en av de ledande experterna inom Skandinavien inom omvärldsbevakning och framtidsstrategi, föreläser i Vasabesöks den 17.4 och i Helsingfors den 18.4 kl. 9-16 om temat Omvärldsanalys för tredje sektorn – om trender, omvärldssignaler och nätbaserad omvärldsanalys.

10-11.5 **Att leda nästa generation.** Nästa generation, generation Y, intar nu arbetsmarknaden. Dessa 80- och 90-talister ställer krav och är orädda, illojala och fulla med utmanande idéer vilket antingen skapar problem eller lönsamhetsgenererande och organisationsutvecklande möjligheter? Föreläsningen med författaren, ledarutvecklaren och talent managementkonsulten **Emma Pihl** ger nycklarna till ett generationsanpassat ledarskap för att din organisation på bästa sätt ska kunna leda, utveckla och behålla näs-

Emma Pihl

ta generations medarbetare och få dem att prestera optimalt. Föreläsningen ger bland annat svar på hur du motiverar generationen som inte längre attraheras av guldklockor och hur ett plus ett blir tre för din organisation genom att addera tidigare generationers erfarenheter till nya generationens digitala förmåga och nytänkande idéer. Emma Pihl föreläser i Helsingfors den 10.5 kl. 13-17 och i Vasabesöks den 11.5 kl. 13-17. Anmälningar till Frida Westerback, tfn 040-765 0150.

12-13.5 **Leda – ledarskap för unga.** De Ungas Akademi ordnar ett intensivt kursveckoslut i Borgå. Tyngdpunkten i utbildningen ligger på ledarskap, personlig utveckling och gruppdynamik. Un-

der utbildningens läggs grunden för ett ledarskap som kan användas i allt från idrottsföreningar till ämnesföreningar och både i privat- och yrkeslivet. Utbildningen är avsedd för unga i åldern 15-19 år. Mer information på www.dua.fi.

Mera information finns på www.studiecentralen.fi och anmälan till föreläsningarna görs, om inte annat nämns, via webbplatsen eller per telefon 09-6129 070 till Studiecentralens kansli.

Gilla Studiecentralen på Facebook så får du snabbt information om aktuella saker!

Mari Pennanen
vik. adm.sekr./informatör

Musik & Talang samlar popfältet

www.musiktalang.fi har blivit en viktig portal för alla som har anknytning till finlandssvensk popmusik.

MUSIK & TALANG 2011 lockade över 450 personer som samlades för att träffa varandra och diskutera musikbranschen.

En av paneldebatterna behandlade låtskrivning. I panelen fr.v. **TOMMI TUOMAINEN, LARS HÄGGLUND, SARA VARGA, PATRIC SARIN, JOHAN LINDROOS** och **BEN MALÉN**.

TEXT & BILD: RABBE SANDELIN

DE SENASTE åren har det satsats stort på nya musikprojekt i Svenskfinland. För att sammanföra de svenskspråkiga aktörerna i musikbranschen ordnades förra hösten den första Musik & Talang-kongressen. Nästa kongress planeras redan, berättar projektledare **Simon Ventus** och verksamhetsledare **Martin Enroth** från De Ungas Musikförbund.

Det var två år sedan som idén föddes att skapa ett samlingsforum för den finlandssvenska popmusikens både etablerade och aspirerande aktörer.

– Det var **Sören Lillkung** och **Håkan Omars** på kulturfonden som konstaterade att fonden får många ansökningar gällande pop, och att hela rytm och pop-fältet var rätt splittrat. Lillkung startade sedan ett projekt som hette *Från skrubben till klubben*, med

syftet att få större synlighet för banden, samt göra livespelningar och studioinspelningar. Detta projekt förädlades till det som idag heter Musik & Talang, berättar duon.

Branschkongress och webbportal

Snart föddes tanken på en branschkongress och en webbportal för att samla den sammanlagda finlandssvenska kompetensen på området. Liknande samlingsplatser hade sedan länge

funnits på finska.

– Den första kongressen hölls i slutet av september 2011. Rubrikerna spände över hela fältet, och bland talarna fanns i tillägg till det inhemska fältet sakkunniga både från Sverige och USA, berättar Simon Ventus, som blev projektledare för Musik & Talang i april 2011.

Kongressen, med sammanlagt cirka 450 deltagare, blev en succé. Deltagarna fick bl.a. diskutera låtskrivning, karriärsutveckling som självständig artist, hur man närmar sig och behandlar media,

SIMON VENTUS (t.v.) och **MARTIN ENROTH** berättar att Musik & Talang blir en årlig kongress för finlandssvenska proffs, förläggare, producenter och amatörer inom popmusiken. Nästa kongress hålls 21-23 september i Vasa.

om media har ansvar för att lyfta fram inhemska musik, eller hur man marknadsför sig via sociala medier. En workshop med mastreering av en musikvideo genomfördes, och en paneldebatt om musikbranschens evighetsfrågor arrangerades.

– Den regionala spridningen var också mycket god; femtio procent av deltagarna kom från Österbotten, och femtio procent från axeln Borgå-Åland. Det var också mig veterligen första gången som yrkesverksamma människor från utbildningarna på Axxell och Novia träffade varandra under de här formerna, berättar Simon Ventus.

Bättre och bättre...

Både Ventus och Enroth ser uppsvinget inom popmusiken som en naturlig följd av att Finland småningom överlag blivit bättre och bättre på popmusik.

– Trots att vi fortfarande sneglar en del på Sverige med sina längre traditioner, så behöver vi inte skämmas för den finska musikexporten längre. Popmusiken mår förhållandevis bra, medan klassisk och folkmusik kanske har större utmaningar. De genrerna har å andra sidan längre traditioner, äldre stödsystem, och olika etablerade samlingsplatser och träffpunkter.

Årlig träff

Musik & Talang skall enligt planerna bli en årlig kongress för popmusiken. I höst sker kongressen åter i Vasa, och den kompletteras med regionala seminarier i april i Borgå, Ekenäs och Åbo.

– Det finns inget skäl att träffas mer sällan, branschen utvecklas fort och det finns alltid något att tala om. Det är också skäl att ta in nya föreläsare på samma teman

som året innan. Men är mycket lyhörda från behoven från fältet, och vi läser noggrant utvärderingarna och de önskemål som kommit upp.

Vasa som huvudort för kongressen tycks inte bereda problem. Bland annat fick vi respons av en del branschfolk från Helsingfors, att det var skönt att få koncentrera sig på kongressen och att umgås med kolleger.

SFV stöder både Musik & Talang och huvudmannen Dunk, som parallellt jobbar med satsningen Skolmusik 2013.

Skolmusifestivalen i Esbo den 16-18 maj 2013 väntas locka 4 500 deltagare, med en stor festkonsert i Barona Arenan. Dunk:s verksamhet är även i övrigt skolinriktad, och speciellt på läromedelsproduktion.

Henrik Cederlöf: **Vilja, arbete och uppoffringar**

Att jobba för att hålla svenskan och de svenska institutionerna starka är inte samma sak som att isolera sig. Det säger **Henrik Cederlöf**, med en mångårig lärar-, journalist-, historiker- och politikerbana bakom sig. För en tid sedan fyllde han 90 år.

TEXT & BILD: RABBE SANDELIN

TIDER då allt fler tycks anse att det stora är det vackra, hamnar svenskan lätt i kläm. Så enkelt är det, konstaterar Henrik Ceder-

löf. Och då det börjat ske en uttunning av personer som kraftfullt vågar stå upp för det svenska, och emellanåt också slå näven

i bordet, är han orolig.

Henrik Cederlöf bekymrar sig starkt över samhällsutvecklingen. Känslan av att vi går framåt i

utvecklingen har avtagit, och av allt att döma innebär alla reformer bara att vi går mot större och större enheter.

– Det stora är det vackra, och allt det andra skuffas undan i namn av ekonomiska realiteter. Frågor som livskvalitet, eller vad man på riktigt tycker är viktigt, är irrelevanta. Och oberoende av att antalet finlandssvenskar inte minskar reellt, så hamnar minoriteten i kläm då man medvetet skapar så stora enheter att minoritetens procentuella andel minskar – man gör minoriteten mentalt mindre.

– Det behövs nu människor som kämpar för fästpunkter och institutioner som skapas starka, men som också är utvecklingsdugliga med tanke på framtiden. Jag efterlyser personer som inte nödvändigtvis behöver vara politiker – de kan gärna vara kulturmänniskor.

Inte fråga om isolering

Henrik Cederlöf poängterar att ett sådant arbete för svenskan i Finland inte alls handlar om att isolera sig.

– Det är ju den vanliga beskyllningen, att vi bygger reservat. Men det är inte alls det det handlar om. Starka fästen kan i stället på likvärd bas samarbeta över språkgränsen hur mycket som helst. Men basen skall utgå ifrån egna villkor och ha egen grund, de är bara då som fruktbart samarbete kan uppstå.

Det är även denna grundtes som gör att Cederlöf har en stark aversion mot så kallade tvåspråkiga lösningar.

– Vem vet ens vad ordet innebär? Har någon funderat på hur sådana enheter skall fungera i vardagen, i det praktiska? Och vem kan bygga en sådan enhet där en språklig fördelning håller, utan att det bör-

jar stjälpas åt ena hållet? Vi känner ju bra till åt vilket håll en sådan struktur tenderar att gå. Diskussionen om tvåspråkiga skolor borde mera handla om språkbad, tycker jag.

Turbulent krig Nylands brigad

Då Svenskygden besöker Henrik Cederlöf har hans andra stora orosmoln precis avvärjts; tankarna på en nedläggning av Nylands Brigad i Dragsvik. Det har länge varit klart att försvarsmakten står inför nedskärningar, och även Nylands brigad har figuretrat bland de enheter som nämnts som kandidater för slaktbänken. Cederlöfs åsikt är klar:

– Det skulle ha varit en katastrof med många dimensioner om brigaden hade avvecklats och verksamheten flyttas. Katastrofen skulle förstås drabba Ekenäs, men det är också obegripligt att man som en motivering för en eventuell flytt till Obbnäs sade att orten inte spelar någon roll. Närheten till Syndalen är bara en aspekt som talar för Dragsvik, men framför allt kan ju brigaden i Ekenäs fungera i en kringmiljö som är svenskspråkig.

En enorm förlust skulle enligt Cederlöf också ha varit allt det stora arbete som i tiderna lades ned på att skapa brigaden, och allt det arbete som gjorts för att utveckla verksamheten.

– Få minns det idag, men det var ingen lätt sak att skapa Nylands brigad. Och vad kan man egentligen spara genom att flytta? En flytt innebär också stora kostnader.

Organisationerna en viktig resurs

Henrik Cederlöf har vid fyllda nittio fortfarande kraft i blicken

och ett starkt handslag. Men själv säger han att han inte riktigt orkar slåss för det svenska längre. Nyare krafter borde ta över.

– Men jag upplever alltså att den ”finlandssvenska försvarsviljan” blivit suddigare med åren. Man ser inte klara och fasta positionslinjer – de yttersta gränserna för vad vi kan gå med på. Arbetet för att upprätthålla finlandssvensk kultur kräver vilja, arbete och uppoffringar, men likgiltigheten tycks breda ut sig.

Organisationsfältet kan dock hjälpa till, och Cederlöf tycker att SFV är en stor resurs.

– SFV gör mycket gott, och också samvaron inom organisationen stärker arbetet mot målen. Speciellt SFV:s fina högtider har riktigt känts in i ryggmärgen – det är något speciellt med den finlandssvenska värmen, glädjen att få träffa människor som man känner. Minoriteter har alltid glädje av varandra, och SFV har varit en fantastisk tillgång i mitt liv.

Henrik Cederlöf

Bl.a:

Redaktör och redaktionssekreterare, Västra Nyland

Programchef, Radio Västnyland

Lärare, lektor och rektor, Ekenäs seminarieskola, samlyceum och gymnasium

Stadsfullmäktigemedlem, ordförande i stadsstyrelsen, Ekenäs

Historiker

Författare, bl.a. självbiografin *Ursvensk – ett liv i modersmålets tjänst, Ekenäs stads historia IV* m.fl.

Ett drömspel

TEXT: TOVE FAGERHOLM

KULMEN PÅ August Strindbergs dramatiska produktion utgör *Ett drömspel* som fullbordades hösten 1902.

Det är det skådespel han själv satte högst i hela sin produktion och kallade *mitt mest älskade drama, min största smärtas barn*. Det är Strindbergs märkligaste skådespel och även hans mest älskade.

Strindberg skrev de första skisserna till *Ett drömspel* redan några månader efter festligheterna vid nyåret 1900. Han var fylld av stridbar energi och hade ambitionen att skapa en ny scenisk form för det nya seklet. Han var påverkad av en indisk-Schopenhauersk världsåskådning. *Ett drömspel* inleds med att den vediska guden Indra sänder sin dotter till jorden för att ta reda på människornas villkor. *Ett oförnöjt, otacksamt släkte är det jordiske*, säger Indra. *Deras modersmål är klagan*. Dottern inkarneras på jorden som glasmästarens dotter, som portvakterska vid operan, som advokatens hustru Agnes och som diktarens musa. Om och om igen upprepar hon sin smärtsamma insikt: *Det är synd*

om människorna. Indras dotter har svårt att andas jordens tunga luft. För diktaren återger hon i sången *Vindarnes klagan* vad jordelivet innebär och riktar en fråga till överguden Indra:

*Jorden är icke ren
livet är icke gott,
människorna icke onda,
icke goda heller.
De leva som de kunna,
en dag i sänder
Stoftets söner i stoft vandra,
av stoftet födda
till stoft varda de.
Fötter att trampa fingo de
vingar icke.
Dammiga bliva de,
är skulden deras
eller din?*

STRINDBERG SKREV *Ett drömspel* speciellt med tanke på att den unga skådespelerskan Harriet Bosse skulle få huvudrollen som *Indras dotter*. **Harriet Bosse** blev också hans tredje hustru. Äktenskapet var från början fyllt av konflikter. När Harriet fick veta att hon var gravid deklare-

Carl Larssons porträtt av August strindberg 1899.

drömspel

Richard Berghs porträtt från 1905.

rade hon att barnet skulle heta Bosse i tillnamn. Två dagar senare lämnade hon hemmet för att inte återkomma förrän om 45 dagar. "De 40 dagarna" är Strindbergs symboliska namn på denna period, då han upplevde den mest

glödande smärta, som han beskriver i breven till hustrun och i utförliga dagboksanteckningar. När Harriet återkom den 5 oktober visade det sig att 40 dagars lidande burit frukt och skådespelet fullbordades i rask takt. Att pjäsen är skriven i en stämning av alltings intighet framgår av en dagboksanteckning:

De vackraste historierna, vilka upplöses som bubblor av smutsigt tvättvatten äro gjorda för att inge oss avsky för livet. Vi hör inte hemma här och vi äro för goda för denna usla tillvaro.

NÄR ETT drömspel kom ut i tryck 1903 hade Strindberg försett det med ett litet företal, en "Erinran" där han förklarar hur han försökt härma drömmens osammanhängande men skenbart logiska form:

Allt kan ske, allt är möjligt och sannolikt. Tid och rum existerar icke, inbillningen väver nya mönster... personer klyvas, fördubblas, förtätas, flyta ut, samlas. Men ett medvetande står över alla, det är

drömmarens; för det finns inga hemligheter, ingen konsekvens, inga skruler, ingen lag... och så som drömmen mest är smärtsam, går en ton av vemod och medlidande med allt levande genom den vinglande berättelsen.

Enligt Strindberg är pjäsen en dröm sprungen ur Brahma – Brahma drömmer själv hela Drömspelet och visar därmed att hela livet är en illusion.

STRINDBERG LYCKAS integrera en nyskapande dramatisk form med sin mörkt pessimistiska livssyn. Skådespelet är uppbyggt som drömmar och följer drömmens oberäkneliga rörelser i tid och rum med ständiga förvandlingar och ideliga scenförändringar inför öppen ridå. Träd avlövas och börjar grönska på nytt bara för att återigen avlövas och förvandlas till klädhängare och senare till kandelaber. Scenbilderna glider in i varandra, den reella tiden och rummet upphör att existera. En mängd tablåer avlöser varandra som i ett kalejdoskop.

Ett drömspel är en föregångare till det expressionistiska dramat, och förefaller fortfarande förbluffande modernt. Språket är lyriskt och fyllt av musikaliska upprepningar.

HÄR FINNS som så ofta många detaljer ur Strindbergs eget liv: *Det växande slottet* var Hästgardeskasernen på Gärdet, som han såg från sin bostad på Karlavägen, *dörren med fyrväpplingen* fanns i en korridor på Dramaten, där han väntat både på Siri och Harriet.

En suggestiv och magisk överklighet präglar handlingen, det är en absurdism som på en gång är både lekfull och vass. Samtidigt ger skådespelet en konkret bild av det samhälle Strindberg med satiren som vapen hela sitt liv bekämpat. Isynnerhet skildrar han en samtida kvinnas utsatta förhållanden. Den 52-åriga kvinnohataren framträder plötsligt som "ofrivillig feminist".

PJÄSENS TEMA är att livet aldrig kommer att motsvara våra drömmar och förhoppningar. Vår längtan är otillräcklig. Det är en vacker text om det mänskliga dilemmat att vara fri men ändå bunden av klass, av lagar av drift och av synen på skuld betingat av religiöst arv. *När man handlar vackrast så finns alltid någon för vilken*

det är fullt, gör man gott, gör man en annan ont. Varje glädje betalas med dubbel sorg.

Uppreppningens förbannelse och allt hoppas förgänglighet illustreras av Officeren och Affischören. Officeren väntar förgäves på sin älskade Viktoria utanför operan. Rosenbuketten vissnar och håret grånar och trots att han är promoverad måste han börja sin skolgång från början för att han inte kan komma ihåg vad två gånger två är. Affischören, som hela livet längtat efter en grön häv, finner att den inte bereder honom någon glädje när han äntligen får den. Häven är grön på fel sätt. Han märker att tankar är mera än gärningar.

DOTTERN INKARNERAS också som officerens moder. Hon märker att sonen ständigt ifrågasätter, ständigt klagar och anklagar. Hon säger: *Du skall då fråga om allting och därigenom fördärvar du livets bästa för dig. Du skall icke gå och känna dig förorättad av livet.*

ADVOKATEN SOM Indras dotter gifter sig med har tagit sig an de fattigas sak och finner att just fattigdomen är hans värsta plåga:

Advokaten: En jämmer är det att vara människa

Dotterns: Varför denna eviga klagan. Har livet intet att glädjas åt?

Advokaten: Jo det ljuvaste som är det bittraste, kärleken.

Men de upptäcker att också äktenskapet är ett samliv i kval. Den enas njutning är den andras plåga. Advokaten finner att hela livet endast är omtagningar. Då Indras dotter undrar varför människorna inte försöker förbättra sina villkor svarar advokaten att alla förbättrare hamnar i fängelse eller på dårhus.

INDRAS DOTTER blir också diktarens musa. De möts i den mytiska Fingalsgrottan – en jättelik öronsnäcka där jordens suckar förstoras. Diktaren hör mer än bara jordens jämmer, han hör också Indras dotters stämma:

Varje gång livet log hörde jag rösten som en sunnan-susning.

Diktaren är den som bäst klarar av jordelivet och som finner mest att glädja sig åt trots varatas grähet. Det han finner svårast är att glömma, helst vill han glömma sig själv. Indras dotter säger honom vad hans dikt skall vara:

Ej verklighet, men mer än verklighet – ej dröm, men vakna drömmar.

ETT DRÖMSPEL uruppfördes på Svenska teatern den 17 april 1907 med Harriet Bosse i huvudrollen.

Det var teaterkungen **Albert Ranft**, chef för samtliga privata teatrar i Stockholm, som hade mod att satsa på ett så krävande projekt som Drömspelet. Den legendariska **Mauriz Stiller** tog sig an Drömspelet 1916. På Drama-

ten uppfördes skådespelet för första gången 1921.

I Paris gjorde **Antonie Artaud** iscensättningen av drömspelet 1928. Föreställningen avbröts av vilt tumult. I New York hade *Ett drömspel* premiär 1926.

Ingmar Bergman gjorde en tv-film av *Ett drömspel* 1963.

JAG SÅG Ingmar Bergmans uppsättning av *Ett drömspel* på Dramatens lilla scen år 1986 och jag tyckte det var en fullkomligt underbar, starkt gripande föreställning. Samtidigt blev jag mycket medveten om att det är ett skådespel som också ställer stora krav på publiken. Min man satt otåligt och skruvade på sig, han var ytterst förargad över bristen på vad han kallade en röd tråd och en kontinuitet i handlingen, just det drömlika irriterade honom allra mest. Han var så frustrerad att han inte kunde glädja sig åt det underbara språket, han var kort sagt inte mottaglig för denna pjäs som inte liknar något annat han tidigare sett. Han var nog inte ensam om det i publiken. *Ett drömspel* kräver mental förberedelse, man måste vara inställd på att föras rätt in i en värld där endast drömmens logik råder. Man är tvungen att släppa alla konventioner och bara ge sig hän.

ETT DRÖMSPEL uppförs regelbundet på svenska scener som en stark och berörande undergångsvision. Det betraktas med rätta som ett av 1900-talets största

dramatiska verk. Moderna uppsättningar lägger pjäsen som ett raster över vår egen tid och 1900-talet framstår som en mardröm. Orden Indras dotter yttrar till avsked känns smärtsamt sanna:

*Nu när jag går ... i avskedsstunden
när man skall skiljas från en vän, en plats
hur stiger icke saknaden av det man älskat
och ångern över det man brutit ...
O, nu jag känner hela varats smärta
Så är det då att vara människa...
Man saknar även det man ej värderat
man ångrar även det man icke brutit
Man vill gå bort och man vill stanna
Så riva hjärtats hälften var åt sitt håll,
och känslan slits som mellan hästar
av motsats, obeslutsamhet, disharmoni ...*

Indras dotter går in i det brinnande slottet och fonden visar nu en vägg av människoansikten, frågande, sörjande, förtvivlade. När slottet brinner slår blomknoppen på taket ut som en jättekrysanterem.

Ridå

drömspel

Topeliuspriset delas sedan 1991 ut av Svenska folkskolans vänner och Finlands svenska publicistförbund. Priset ges enligt statuterna för en aktiv pågående journalistisk gärning, åt en person som ådagalagt betydande skicklighet i sitt journalistiska värv, bestående av såväl originalitet, civilkurage som finess.

Prissumman är 5 000 euro. Topeliuspristagaren utses av en särskild prisnämnd med representanter för Svenska folkskolans vänner och Finlands svenska publicistförbund, bland de kandidater som publicistförbundets medlemmar har nominerat.

Tidigare pristagare:

1991	Lena Selén
1992	Leif Sjöström
1993	Olga Gustafsson
1994	Mayvor Stagnäs
1995	Peter Lodenius
1996	Henning Ahlskog
1997	Peik Österholm
1998	Olav S. Melin
1999	Mardy Lindqvist
2000	Nils Torvalds
2001	Torbjörn Kevin
2002	Cita Reuter
2003	Anna-Lena Laurén
2004	Kjell Lindroos
2005	Sven Strandén
2006	Kerstin Kronvall
2007	Ann-Kristin Schevelew Jan Granberg
2008	Jonas Jungar
2009	Staffan Bruun
2010	Camilla Berggren
2011	Viveca Dahl

Topeliuspriset till Minna Knus-Galán

Det finlandssvenska publicistpriset, Topeliuspriset på 5000 euro, tilldelades Minna Knus-Galán i mitten av januari.

MINNA KNUS-GALÁN (t.v.) fick topeliuspriset av Publicistförbundets t.f. ordförande **MAGNUS HERTZBERG** och SFV:s vice ordförande **LISBET RUTH**.

MINNA KNUS-GALÁN fick priset för sin insats på den undersökande journalistikens område. Hon har arbetat på FSTs granskande program Spotlight sedan programmet startade och har gjort en stor insats både som reporter och programledare.

Enligt prismotiveringen är Minna Knus-Galán känd för sin gedigna research, sin goda gestaltsförmåga och sitt tv-mässiga berättande. Hon har gjort banbrytande insatser med program om internationella ämnen som korruptionsaffären i Costa Rica, mutor inom skeppsbyggnadsbranschen samt användningen av biståndsmedel. Hennes kontakter till journalistkolleger och till den globala konferensen för undersökande journalistik är goda. Ett bevis för detta är att Minna

Knus-Galán var den finländska journalist som kontaktades för överlämnandet av Wikileaks-materialet. Hon är ordförande för den finländska föreningen för undersökande journalister.

– Jag är jättestolt och tagen av priset. Jag ser priset som en klar markering för riktig journalistik i en tid då ”copy/paste”-journalistiken nått oroväckande proportioner, säger Knus-Galán.

Minna Knus-Galán hänvisar till en undersökning som visar att en tredjedel av nyheterna även på de stora mediernas webbsidor är så gott som direkt kopierade från företagets pressmeddelanden.

– Ändå är jag glad över att jag idag ser att intresset för undersökande journalistik ökar. Som ordförande för de grävande journalisternas förening ser jag att med-

lemsantalet ökar stadigt, och att våra seminarier är fullsatta.

Knus-Galán håller med de mediechefer som efterlyser mera grävande journalistik i svenskfinland (se nästa uppslag).

– Till en del finns det mycket myter kring undersökande journalistik; att det är jättedyrt och att mycket få behärskar den. Men i själva verket borde ju undersökande journalistik ligga som grund för all nyhets-, aktualitets- och samhällsbevakning.

Granska källorna kritiskt, samla in information och statistik själv, gå bakom kulisserna, ifrågasätt officiella sanningar, gå till grundkällorna och ställ de obekväma frågorna – där har vi de journalistiska grundreglerna enligt Minna Knus-Galán.

Mediespråk 2012:

Börja använda sociala medier till din fördel

Mediespråk är en seminariereserie arrangerad av Språkörat – ett projekt lett av Svensk Presstjänst – och som riktar sig till det finlandssvenska mediefältet. Det tionde seminariet i Vasa i mitten av januari handlade bland annat om de sociala mediernas inverkan på traditionella medier.

TEXT & BILD: RABBE SANDELIN

FACEBOOK OCH Twitter börjar bli ett arbetsredskap för allt fler journalister. Både som informations- och tipskälla, men också som en interaktiv kanal till publiken. De sociala medierna utgör därmed inget hot mot ”traditionella” medier, utan en stor möjlighet. Nedan några spridda reflektioner kring detta, mest inspirerade av de rikssvenska föreläsarna **Emanuel Karlsten** och **Yasmine El Rafie**.

PÅ NÅGOT sätt är det symptomatiskt att det behövs två rikssvenska föreläsare för att öppna våra ögon för det faktum att finska och speciellt finlandssvenska medieföretag hittills varit dåliga på att utnyttja nätet. I en lätt panik började man i tiderna lägga ut material på internet, och på grund av att man aldrig kunde bygga en fungerande modell för att ta betalt för det materialet, ses nätet fortfarande mest som ett hot mot den gamla, etablerade produkten, t.ex. den tryckta tidningen.

Men idag hänger en vaken och engagerad publik på nätet. Till ett massmedium som säger sig arbeta för att bevaka beslutsfattandet och ha publikens bästa för ögonen finns det nästan ingen annan chans än att gå ut där publiken finns. Förr var det gator och torg – nu skall även Facebook och Twitter räknas in. Men det lönar sig inte för mediahusen att betrakta det hela som ett traditionellt, mångårigt och dyrt it-projekt. Gör man det tenderar man att fastna i diskussioner om plattformar och teknik. Precis som Emanuel Karlsten konstaterade: det kanske kommer något annat och bättre än Facebook och Twitter om några år, men än sen? Det är där människorna är idag.

MYCKET HAR skrivits och sagts om de sociala mediernas roll under den arabiska varen. Vissa anser att de sociala medierna rentav var orsaken till resningarna på olika håll, andra vill förringa inslaget. Hur man än vill se på sa-

ken ställs ändå alla möjliga gamla föreställningar på ända då folk idag har både en liten nyhetsbyrå och en sändningsstudio i sin mobiltelefon. Som Yasmine El Rafie slog fast: genom att hon under resningen i Tunisien kunde följa med vad riktiga tunisier på ort och ställe var med om, fick hon en mycket mer nyanserad bild av händelseförloppet, jämfört med den processerade ström de västerländska medierna levererade (om de överhuvudtaget tog sig till platserna).

Märkvärt att den väntade kritiken mot denna sorts Twitter-rapportering – att man inte kan lita på uppgifterna – lätt kan motbevisas. Källkritik och dubbelcheckning är ju inte något som automatiskt måste kastas överbord bara för att källan inte är en regeringstalesman eller annan intressent i en konflikt! Snarare ökar kravet på skicklig och kompetent journalistik. Genom att följa med Twitterströmmar har man också koll på händelseförlopp långt innan de når över nyhetsströskeln hos oss.

De svenska föreläsarna **YASMINE EL RAFIES** och **EMANUEL KALRSTENS** inlägg var bland de intressantaste under Mediespråk 2012. Till höger konferancier **JENS BERG**, Hbl.

För Yasmine El Rafie var den arabiska varen ingen överraskning eller en plötslig händelse – det fanns under flera år tydliga signaler på att trycket konstant ökade.

DEN FINLANDSSVENSKA mediepanelen på seminariets andra dag förföll till en viss del till det sedvanliga navelskådandet som vi är så bra på. Panelmoderatoren Barbro Teir lyckades dock genom ett tankeexperiment (att alla finlandssvenska medier påföljande måndag slås ihop, inklusive svenska YLE) locka fram lite nya tankegångar. Teirs syfte var att få mediahusen att fundera över möjliga konkreta samarbetsformer, men de flesta i panelen (och publiken) var eniga om att mediahusens självständighet är ett värde i sig, så samarbete kunde

närmast ske gällande bevakning i frågor där olika skeenden kunde belysas med lite större horisont än det egna lokalsamhället. Intressant nog flaggade chefredaktörerna (Torbjörn Kevin på ÅU var först) starkt för en större satsning på grävande, ”riktig” journalistik. Detta tycks även nya journalister och till och med sommarredaktörerna nu vara intresserade av – till skillnad från de ekonomiskt goda åren, då många skulle ha nöjt sig att rapportera om fenomen i underhållningsvärlden.

Kontentan av panelen blev alltså till sist att just detta kunde bli en fruktbar samarbetsform på finlandssvenskt håll, speciellt som grävande journalistik ofta anses för dyr för mindre mediahus och medier.

TRÅKIGT UNDER hela seminariet var att de finlandssvenska tidskrifterna inte alls fanns representerade bland de medier som ”räknas” till mediefältet såsom det definieras av Mediespråk. Det beror säkert på projektets ursprung och pådrivande krafter, men kanske en ändring kan fås till stånd. Ett snabbt hopp till www.tidskrift.fi visar ju på den remarkabelt stora bredd som det finlandssvenska tidskriftsfältet har (se även *Svenskbygden* 3/2011). Konkret märktes det i den avslutande mediepanelen då Kyrkpressens chefredaktör hoppade in som ersättare till sin kollega på *Vasbladet*. Ingen av moderatorns frågor passade in på KP, som med sin upplaga på 109 000 ändå är en av de klart största medierna i Svenskfinland.

Lasse Mårtensson: Sin egen värsta kritiker

Rastlöshet och nyfikenhet har styrt mitt liv. Men nu trivs jag bra här vid Esbovikens strand, berättar Lasse Mårtensson.

TEXT & BILD: ANNE SJÖKVIST

LASSE MÅRTENSSON har slagit sig till ro. Musiken och konsten är förstas förklarande ytterst viktiga i hans liv, och visst har han konserter inplanerade ännu inkommande sommar, men den sympatiska 77-årige gentleman som öppnar dörren till lägenheten vid Esboviken är inte längre på väg någonstans.

– Jag känner mig trygg här och det är väldigt bekvämt. Jag tar hissen ner till bilen i garaget och har nära till butiker och annat jag behöver. Och se här, fönster åt två håll så jag har sol både morgon och kväll.

Hade han valt helt fritt lite tidigare i livet kanske han öppnat dörren någonstans i Nya Zeeland. Av alla ställen han besökt – och de är många – är Nya Zeeland den plats där han känt sig mest hemma, säger han. I Finland har han aldrig riktigt passerat in.

Det håller knappast hans fans med om. Få har väl som han förmått tolka det finländska, det skandinaviskt vemodiga, kärva och samtidigt mjukt känslolagda i sin musik. Många – liksom jag själv – kopplar direkt på ledmotivet ur *Stormskärs Maja* inuti huvudet bara jag hör ordet ”skärgård”.

Utåt sett är Lasse Mårtensson en mycket framgångsrik man, som lyckats med allt han företagit sig.

Han var en skicklig reklamtecknare, han har skördat lagrar inom vitt skilda genrer inom musiken, han har stått på teaterscener med stor framgång och han har träffat mängder med intressanta människor under sin rastlösa livsvandring. I sin självbiografi, *Vägspel – såsom jag vill minnas* – beskriver han med samma värme och ödmjukhet möten med fiskargummor i yttersta skärgården som artistlegender i New York.

Att han, som han säger ”trappat ner”, ända sen han gick i företagarpension för sjutton år sedan säger också en del om hur mycket han faktiskt hållit på med.

Dålig självkänsla

Men han beskriver också en man som hela sitt liv brottats med dålig självkänsla och som är sin egen värsta kritiker. Allt det bottenar, tror han, i en barndom som präglades av en sträng och kompromisslös far.

– Han sade aldrig någonsin något uppmuntrande eller bekräftande om mig. Aldrig. Jag var fylld av skräck för honom så länge han levde.

Elis Mårtensson var orgelvirtuos av den gamla patriarkaliska stammen, och Sibelius Akademiens första professor i orgel. Mamma Eini var lyrisk sopran och sångpedagog. Hemmet var hög-

klassiskt och strikt. Lasse beskriver hur de fyra barnen tenderades på musikteori vid middagsbordet.

– Den musik jag stiftade bekantskap med som barn innehöll ingen glädje. Men ändå hade jag musiken så stark i mig att jag hittade egna vägar så småningom.

Första gången pojken Lasse insåg att det fanns andra sätt att se på världen var när han skickades som krigsbarn till Sverige 1942.

– För mig var det en helt och hållet positiv upplevelse. Jag hamnade på Helgerum slott tillsammans med tretton andra musikerbarn, däribland broder Stig, och vi som kunde svenska klarade oss bra på alla sätt. Personalen på slottet var utbildad och vänlig och det var nära att jag blivit kvar hos det barnlösa fastighetsskötarparet.

Nu säger han att han borde ha stannat, men den åttaårige Lasse ägde inte modet att bli kvar ensam när de övriga återvände till Helsingfors, där kriget ännu var i full gång 1943.

Mamman dog några år därefter, när han var fjorton, och syskonen miste det som symboliserade det varma och kvinnliga i hemmet. Samtidigt drogs unge Lasse allt mer mot jazzen som då var en ny företeelse i Finland och inte togs emot särskilt positivt av det musikaliska etablissemanget där hans far ingick. →

→ När Lasse var femton gästades Helsingfors av **Louis Armstrong** och hans ”drömsextett”, och skriftskoleynghlingen tjatade sig till en ledig kväll från bibelstudierna mot att han höll föredrag om evenemanget. För honom blev kvällen mycket mer än en ledig kväll från skriftskolan, den blev en vändpunkt i hans musikaliska medvetande. Att musik kunde låta så, spelas utan notställ och frack men med hejdlös spelglädje var ett uppvaknande för honom och han drogs obönhörligen till jazzkretsarna i stan.

De kommande åren vann han pris på pris i jazztävlingar, bland annat jazzpianopriset i den nordiska tävlingen ”Ungdom med ton” i Stockholm 1952.

– Men pappa kommenterade överhuvudtaget aldrig dessa priser eller mina framgångar. Det enda han sa om mig var att ”Lasse blir det aldrig något av, inte ens skomakare”. Jag tyckte det var väldigt kränkande, inte minst för skomakarna som ju var väldigt viktiga då efter kriget.

Båtbygge i kyrkopannrummet

Men visst blev det något av Lasse. För att få ett ”riktigt” yrke utbildade han sig till reklamteknare och jobbade i många år på Stockmanns reklamavdelning. Han blev också båtdesigner, och var en av de första i landet att bygga en glasfiberbåt; i Johanneskyrkans pannrum! Han blev en hängiven seglare och skärgårdsvän, miljödebattör, pappa till fyra barn. Men framför allt blev han en av våra mest folkära artister, vars kompositioner och visor kommer att leva kvar som en del av vårt kulturarv. Själv säger han att hans yrke är en soppa med alla möjliga ingredienser.

Framgångarna och kändisskapet förde också med sig negativa sidor, som den psykiskt sjuka kvinna som förföljde honom i 26 år innan hon slutligen togs in för vård. Kommersialisering-

en av hans musik och honom själv är också något han är väldigt negativ till.

– Medierna har ofta exploaterat mig på ett sätt som bygger mera på myter än på fakta och uppgifter från mig själv. Jag förhåller mig rätt restriktiv till intervjuer numera.

Lasse Mårtensson har ingen klassisk högre musikutbildning, något som han tycker gjort att han står utanför nätverken och de riktigt tunga uppdragen. Men han har även själv dragit sig ur tunga uppdrag, när han fått för sig att han inte räckt till.

– Det är svårt att bryta det där man fått med sig från riktigt liten. Ibland tycker jag inte att jag är någonting alls. Men jag brukar kalla mig bruksmusiker.

Såsom Lasse vill minnas

När en känd finsk journalist ville skriva en bok om honom utan att ha någon som helst insikt i det finlandssvenska insåg han att boken måste skrivas av honom själv. Han kontaktade de stora finlandssvenska förlagen, men drog sig ur då han insåg att han inte fick ha full kontroll över boken.

– De började direkt prata om vilka delar av mitt liv som kunde sälja. Så vill jag inte ha det. Därför har jag också kallat boken ”såsom jag vill minnas”, det är **min** berättelse om mitt liv.

Han valde skärgården igen. Det lilla Vrakplundrarförlaget på Jurmo närmade sig Lasse och boken på rätt sätt. Texten är helt och hållet hans egen och boken ”med lite jazzytcke” har han dedikerat till sina barn

– Det har inte haft det lätt, att heta Mårtensson och ha artistambitioner är en svår kombination i ett land där jantelagen är så stark som här. Men alla är de konstnärliga på olika vis och alla utom en bor utomlands.

Ljudöverkänslig

Just nu är han en aning förtvivlad över en annan sak: den åldersrelaterade hörselnedsättningen har kompletterats med ljudöverkänslighet efter en novemberpromenad längs Esboviken i iskall blåst.

Jag fick öronvärk, som jag inte haft sedan liten pojke, och en fruktansvärd svindel. De symptomen gick över efter två antibiotikakurer, men överkänsligheten för ljud blev kvar. Jag ska träffa en öronläkare snart, och hoppas det går att åtgärda. Det är faktiskt så illa att jag inte till fullo kan njuta av musik.

Trots att det egna pianospelandet gör fysiskt ont i öronen bjuder Lasse Mårtensson på en sällan spelad ballad, skriven för en tävling i Karjalaliitto i tiderna. Fingrarna är lika flinka som någonsin när de dansar över tangenterna och lockar fram musik som i ett enda stycke beskriver ett helt liv.

I juni ska han uppträda i kulturhuset Grand i Borgå, och i juli ska han besjunga skärgården i Muminlandet i Nådendal. Han hoppas få öronen i skick för det är viktiga beställningsverk för honom.

Kanhända blir det också fler Vågspel-konserter med **Annika Gummerus-Putkinen** och **Pentti Hildén**. Konserterna har fyllt kyrkor och konsertsalar runtom i Svenskfinland. Men ännu inte på hans älskade Åland, vars skärgård och människor inspirerat till många av visorna.

Skivan *Vågspel* gavs ut 2009 i samarbete med **Benny Törnroos**, och där har han samlat sexton stycken ur sin sångbok. Att Kyrkpressens recensent **Mao Lindholm** skrev att han närmar sig samma nordiska kulturtradition som **Evert Taube** gjorde honom verkligen glad.

– Just det har varit målet för mig när jag skrivit mina sånger. Det är precis där jag vill vara, i den nordiska musiktraditionen.

Femtioalets Björneborg

Sigrids gård

Stilla flyter Kumo älv i femtioalets Björneborg. Bomullsfabrikens skorsten och strama tegelfasad speglar sig i ett mörkt vatten ett krigsår då jag föds. Björneborg är min barndomsstad. En av språköarna i Finland med ett svenskspråkigt förflutet.

ELISABETH SANDELIN

MIN FAMILJ har inga djupa rötter i Björneborg, som redaktören för Björneborgs tidning **K.A. Tavaststjerna** kallat för träpatronernas stad. Tavaststjerna var en av de första som i Finland skrev realistisk prosa. Han upplevde staden trång i kulturell bemärkelse och vantrivdes i den enligt hans tycke fula och platta staden. Han rycktes tidigt bort bara 38 gammal i sviterna av en lunginflammation.

BJÖRNEBORG GRUNDADES av Vasasonen hertig Johan. Staden har många kvarter som till stor del består av trähus. Men den pryds också av mera eleganta hus. Rådhuset i empire är ritat av **Carl Ludvig Engel**. Tornet med klockan har lagts till senare. Utanför sitter statyn av björnen, som också finns i stadens vapen. Strandmagasinen som vetter mot älven med nyklassiska eleganta fasader är också ritade av Engel. Och ännu stiligare är Junnelius palats i venedig-stil invid rådhusparken. Som ett fragment av en renässansidé.

FRÅN MIN tidigaste barndom minns jag kyrkan med gjutjärnstornet. Där bygger svarta råkor bo. De flyger och väsnas. Jag minns klaffbron som leder över Kumo älv, trähusen i de fattiga stadsdelarna, de raka esplanaderna, skridskobanorna och parkerna. På torget säljer bönder fisk och potatis och på hösten nejonögon. De talar en dialekt som innehåller många lånord från svenskan. Staden var ju en gång gammal svensksbygd.

DET EFTERKRIGSTIDA Björneborg blir småningom en betydande industristad och vecklar ut sin ekonomiska styrka.

Klockan fyra på eftermiddagen varje vardag ljuder fabrikspipan och ur fabriksportarnas gap väller arbetare som kastar sig upp på sina cyklar. De som har råd att ha en cykel. Andra går. En orm av män och kvinnor, som en oavbruten svart ström slingrar sig den längs med älvstranden. Den svänger sig över bron fortsätter förbi kyrkan med den svarta spi-

ran och hjältegravarna längs med Yrjönkatu en rak gata i de regelbundna kvarteren.

Här finns mitt barndomshem. En lägenhet i funkisstil och pappas läkarmottagning.

MIN GÅRD är kvadratisk med gula trähus i två våningar på den norra längan. Gården är en plats vi leker på. Utanför hyresnämndens kontor slingrar sig gråa köer av hemlösa änkor, krigsveteraner och fattiga äldre.

Den mörka sidan av livet efter kriget får jag handgripligen uppleva när det till vår gård kommer lemlästade krigsveteraner. De går på kryckor. Deras ben är stympade. De sjunger. De sjunger högt och vackert. Mamma ber oss barn springa ner på gården och ge en slant.

Den växande syskonskaran leker vid torget i hörnet av hemgatan Yrjönkatu.

Alla barnen Sandelin med på Itäpuisto i det efterkrigstida Börneborg. Elisabeth, Margaretha, Karl-Gustav och Marianne. I bakgrunden Porin Teatteri.

Läkaren Adolf Sandelin med barnen Karl-Gustav och Margaretha i Rådhusparken under krigsåren. I bakgrunden det av Carl Ludvig Engel ritade rådhuset.

Brita Sandelin med döttrarna Margaretha och det yngsta barnet Marianne i vagn efter kriget vid Lisantori

LETT mycket förnämre stenhus än de övriga har **Sigrid Juselius** bott. En mytomspunnen liten flicka, dotter till den förmögna **F.A. Juselius**. En framgångsrik affärsman och företagare, som från en blygsam handelsbod i Björneborg utvecklat sitt företag till en betydande sågvarurörelse. Främst sålde företaget handsågade varor till Europa. År 1898 förlorade Juselius sin elvaåriga dotter Sigrid i sviterna av mässlingen. Förkrossad av dotterns död och inspirerad av Karin Månsdotters kor i Åbo domkyrka beslöt att till hennes minne utföra ett mausoleum i nygotisk stil. Konstnären **Akseli Gallen-Kallela**, född i Björneborg utförde freskerna. Freskerna förstördes av brand och restaurerades senare av sonen **Jorma Gallen-Kallela**.

SIGRIDS HEM på min barndoms gård är fortfarande intakt på tidigt femtiotal. Familjens gamla hushållerska **Fanny Miittinen** låter gårdens barn gå in. Hela hemmet står orubbat. Möblerna

är täckta med vita lakan. Kristallkronorna likaså. Badrummet i marmor och kakel är det elegantaste jag sett.

Lilla Sigrids leksaker finns kvar. Vi får leka med dem. Porslinsdockorna har en utsökt utstyrelse. Små underbara solparasoller ligger bredvid dockvagnen. Den mest utsökta dockservisen med små porslinskoppar, tallrikar och en liten sockerskål och kaffekanna har ingen använt på fem sekel. Ändå finns Sigrid här fast vi vet att hon ligger balsamerad i sin marmorsarkofag prydd av kronblad som inspirerats av prästkragar, blomman som Sigrid älskade.

VI GÖR utflykter dit ibland. Far med buss till mausoleet på kyrkogården i Käppärä. Sarkofagen där Sigrid ligger är vack-

er och rogivande. Den vita marmorns kronblad känns lena. Akseli Gallen-Kallelas fresker verkar skrämmande. De skildrar människolivet, förgängelse och död.

HUSET DÄR Sigrid bodde finns idag inte längre. Det revs och Juselius hem har blivit tre rum inredda på Satakunda museum.

F.A. Juselius ligger begravd på en undanskymd plats i mausoleet, nära sin älskade Sigrid.

På Geitmyra odlas matglädje!

Två välutrustade kök, tjugoåtta ivriga sjätteklassister och dofterna av nybakt pizza – matglädjen lyser i barnens ögon. Sista veckan i oktober är det Bjølsen skole som intagit köken på Geitmyra. Lammgryta med hemblandad garam masala, fiskkakor, hembakad chapati och raita är andra exempel på vad ivriga barnhänder åstadkommit under de senaste dagarna.

TEXT: MIKAELA WICKSTRÖM OCH MONICA WEST
FOTO: MONICA WEST

- Att tillreda och äta god mat tillsammans är ett av de största glädjeämnen i livet, menar matskribenten och tv-kocken **Andreas Viestad**, initiativtagare till Geitmyra matkulturcenter för barn i centrala Oslo. Idén med att öppna ett center för barn med mat i fokus hade han haft länge. För tre år sedan när han vandrade omkring vid Geitmyra gård insåg han plötsligt att han hittat den perfekta platsen. Centralt men ändå lummigt och lugnt. Möjligheter att odla och gamla gårdsbyggnader som kunde byggas om till undervisningskök. Idén ledde till handling och idag drar barnens eget matkulturcenter fullt hus.

Matpakke ersätter skolmat

Eleverna och lärarna vid Bjølsen skole är mycket nöjda med sin vecka på Geitmyra.

- I morgon är vi tillbaka i skolan igen, då kommer personal från Geitmyra till oss och hälsar

på, berättar läraren **Siri Thorsen Hauge** innan barnen börjar äta.

- Ni får en hemläxa tills dess. I morgon ska ni nämligen göra er matpakke själva. En god och hälsosam måltid som ni kan äta under skoldagen, förklarar hon.

I Norge existerar inte skolmat i den bemärkelsen som i Finland. Det vanliga är att eleverna tar med sig en matsäck, matpakken, hemifrån. Att detta mål är välsmakande, hälsosamt och ger tillräckligt med energi för en hel skoldag är viktigt. Inbakat i undervisningen på Geitmyra hittar man även andra ämnen än själva matlagningen. Matematik, biologi, historia och språk kan lätt involveras i programmet.

Bjølsen skole är den sjunde gruppen med sjätteklassister som tillbringar en vecka i matkulturcentret för barn denna höst. Sedan Geitmyra slog upp sina dörrar i september har även många andra aktiviteter ägt rum, t.ex.

en kurs i spädbarnsmat samt plätt- och brödbakningskurser.

Superfredag för barnehager

Under fredagarna är köken helt tillägnade daghem, så att även de riktigt unga får chansen att komma och laga mat tillsammans. På menyn för dessa 3-5 åringar finns t.ex. en kryddig pumpasoppa med kokos, ingefära och kummin, hembakt knäckebröd samt äppelmos med vaniljkräm till efterrätt. Måltiden får barnen själva laga med hjälp av kurshandledaren och pedagogen. I de modernt utrustade undervisningsköken finns allt den lille kocken kan tänkas behöva: skärbräden, knivar, mått, burkar med kryddor och frön i små kärl. Efter handtvätt och iklädda förkläden är barnen redo för ett äventyr i sinnetas värld, där de känner, doftar och smakar på råvarorna medan de lagar maten.

GEITMYRA MATKULTURCENTER FÖR BARN i centrala Oslo. Nedan: Ingefärsdoftande gresskarsuppe (pumpasoppa) på kommande. Stolta kokar skall strax börja äta pizza.

Projektledare **LENE GJELSVIK** berättar entusiastiskt om framtidsplanerna på Geitmyra.

De små händerna hanterar kniven varsamt, och under djup koncentration skärs pumpnan i mindre bitar. Att grädde kan ändra konsistens och genom häftigt skakande bli en bit smör, väcker barnens förundran. Alla dessa intryck ger barnen matglädje som kulminerar i själva måltiden, där barnen gärna äter sin mat. Till måltidsfostran hör även att barnen hjälper till att städa undan i köket.

Från vaggan till graven

Geitmyra gård ligger i det s.k. gröna bältet i stadsdelen Sagene och har ett nära samarbete med Geitmyra skolehager där man även har en egen odlingsparsell. **Lene Gjelsvik**, verksamhetsledare på matkulturcentret, berättar entusiastiskt om hur ivriga barnen är då de aktivt får jobba med mat "från jord till bord". Odling är också en del av konceptet. De flesta grönsaker man använder sig

av är faktiskt odlade på Geitmyra. De gamla gårdsbyggnaderna härstammar ända från 1700-talet. Tomten ägs av Oslo kommun men man har fått ett långvarigt hyreskontrakt för verksamheten. Gården i den gröna oasen finns mellan Ullevål sjukhus med förlossningsavdelning och Norra gravlund. Det ligger något symboliskt i detta. Mat skall vi äta alla dagar, och matglädje borde vi uppleva dagligen från vaggan till graven.

Geitmyra matkulturcenter är en stiftelse utan kommersiella mål. Dess viktigaste uppgift är att sprida inspiration och kunskap om mat till så många barn och unga som möjligt. Finansiellt stöd får centret från många olika håll bl.a från Sparebankstiftelsen, Lantbruks- och matdepartementet och Kunnskapsdepartementet. Sparebankstiftelsen som stöttat projektet ända från början har nyligen meddelat att de beviljar Geitmyra ytterligare en miljon norska kronor så man kan bygga fler undervisningsrum. De vill satsa på barn och ungdom och eftersom man på Geitmyra lägger fokus på barn och hälsa anser man att pengarna når sitt mål.

Geitmyras värderingar:

- Mat har ett värde i sig själv
- Mat är hälsa
- Mat är kunskap
- Mat är gemenskap
- Mat är skönhet

www.geitmyra.no

Den stora utställningen om Carl Ludvig Engel blev en succé

UTSTÄLLNINGEN OM arkitekten Carl Ludvig Engels livsverk och liv som hölls i SFV:s kulturhus G18 i Helsingfors drog sammanlagt cirka 4 000 besökare. I de tolv Studia Generalia-föreläsningarna deltog i medeltal cirka 100 deltagare per föredrag, vissa föredrag hade 150 deltagare.

– Enligt responsen vi fick blev **Carl Ludvig Engel** för många en mycket mer levande person i och med utställningen. Bakom det kända namnet växte en intressant och mänsklig människa fram, som hade många tankar om arbete, livet, hemmet och familjen, berättar **Satu Torstila**, en av arrangörerna.

Många besökare sade att de nu ser på Helsingfors monumentala arkitektur på ett nytt sätt, efter att ha kunnat bekanta sig med Carl Ludvig Engels egna tankar kring de hus han i tiderna ritade.

I utställningens arbetsgrupp deltog Heinolas museichef Kari-Paavo Kokki, antikhandlarna Arthur Aminoff och Bernt Morelius, G18:s intendent Maria Oesch-Feldt, Satu Torstila från Satumainen Oy och musikexperten Timo Sarvilinna. En konsert hölls i den av Engel ritade Gamla kyrkan 17.1. Pianisten **Henri Sigfridsson** spelade Beethovens, Mussorgskis och Chopins musik för 400 åhörare.

– I utställningsarbetet deltog även 32 frivilliga, vars insats var ovärderlig, säger Torstila.

Förutom intresse för Engel väckte utställningen några frågor.

– Varför finns inte ett hemmu-

seum tillägnat Engel, eller ens ett minnesmärke över arkitekten? Engels ritningar borde vara permanent utställda någonstans, åtminstone nu under stadens jubileumsår, säger Torstila.

En del av utställningens arbetsgrupp samlade kring Engels arbetsbord. Fr.v. **BERNT MORELIUS, MARIA OESCH-FELDT, SATU TORSTILA, KARI-PAAVO KOKKI** och (sittande) **ARTHUR AMINOFF**.

Gustaf WIDÉN

Journalisten och författaren Gustaf Widén är medlem av SFV:s styrelse.

När ordets frihet blir hatets triumf

FÄR MAN skriva vad som helst? I toleransens och yttrandefrihetens namn lyder svaret förstås: ja. Men vi vet att den praktiska verkligheten ställer andra krav. Inte minst då nätets totala frihet, där allt kan sägas utan hänsyn till begrepp som sanning och ödmjukhet, håller på att göra 2000-talet till en hatets tid.

När jag började som nyhetsungriig journalist i ett fjärran 1970-tal lärde jag mig att insändarna hörde till det viktiga materialet i en tidning. En frän och öppen debatt var själva förutsättningen för ett levande samhälle. Men det handlade för det mesta om åsikter som formulerades med omsorg, om ett tilltal där man inte eftersträvade att ta heder och ära av motståndaren. Mycket av det som uttrycks i dagens nätdebatter skulle aldrig ha godkänts av en ansvars-kännande redigerare för något decennium sedan.

VISST ÄR det bra att flera röster kommer till tals. Men faktum är att den totala bristen på förnuft och känsla har gjort delar av nätet till en andlig kloak. Många redaktioner har insett att man måste kontrollera tyckandet. Men ingen har en chans att på allvar granska det som sker i bloggofären. Hatet har kommit för att stanna – det enda vi kan göra är att bejaka motståndet.

HUR ÄR det då med den seriösa litteraturen? Också här florerar de personliga attackerna i "sanningens" namn. Det blir allt vanligare att med namns nämnande gå till angrepp mot verkliga eller inbillade fiender, som inte har en möjlighet att försvara sig. Flera av de senaste årens mest uppmärksammade författare bryter mot allt som traditionellt kan kallas moralkodex. Och ofta höjs de till skyarna.

DET GÄLLER till exempel norrmannen Karl Ove Knausgård och hans monumentala självbiografiska romanprojekt "Min kamp", en titel med motbjudande associationer till Hitlers nidskrift.

Att Knausgård är en betydande författare behöver man inte läsa många rader för att inse. Han gör litteratur av minsta vardagliga skeende, av nästan osynliga rörelser i ett träds grenverk eller en människas ansikte. Men i sitt försök att greppa allt väjer han inte för att hänga ut familj, släkt och vänner. Det är fascinerande att läsa en så ofiltrerad men ändå konstnärligt behärskad text. Men jag måste säga att jag tycker synd om dem som står honom nära. De har knappast bett om att figurera som mer eller mindre otrevliga figurer i ett sammanhang där de aldrig har rätt att yttra sig.

Mycket riktigt har en farbror till Knausgård offentligt protesterat mot publiceringen. Jag förstår honom.

Ett problematiskt geni. **AUGUST STRINDBERG** (1849-1912) skrev som en gud, men hans polemiska personangrepp har likheter med de värsta hatutbrotten i 2000-talets nätdebatt. Bilden föreställer ett Strindberg-relaterat konstervk på Rådmanngatans tunnelbanestation i Stockholm.

FÖRFATTARE SOM tror sig formulera den slutgiltiga sanningen är ingen bristvara, även om få tar till så drastiska medel av Knausgård. En av hans föregångare i det avseendet är August Strindberg, som i år uppmärksammas stort eftersom det förflutit 100 år sedan han dog. Ingen svensk författare överträffar honom som mustig berättare och skildrare av själsliga tillstånd. Från realismen i "Röda rummet" och "Hemsöborna" förs man till de sena dramernas gåtfulla mystik, där varje ord får sin existentiella klang.

När de flesta i hans samtid slukats av glömskan står Strindberg kvar, ett monument över en tankens titan som mejslas fram i brons.

MEN ATT erkänna Strindbergs storhet betyder inte att man gillar och godkänner allt i hans produktion. I en ytterst intressant artikel i Dagens Nyheter (29/1 2012) visar författaren och journalisten Nathan Shachar hur Strindberg var besatt av att förvandla sina vänner till dödsfiender: "Han borde inte avbildas som rättskämpe utan med en giftampull eller en dolk dold under kappan".

Diktaren led av en närmast sjuklig misstänksamhet. Vid minsta motstånd tog han fram hela sin ar-

senal av personliga invektiv. Kvinnor sade han sig tidvis hata. Få av hans vänner klarade sig i längden oskadda. Verner von Heidenstam reste sig aldrig efter Strindbergsfejden, konstnären Carl Larsson fick se sig förvandlad från idol till paria. Och ännu värre gick det för Strindbergs författarkollega och förtrogne Gustaf af Geijerstam. "Svarta fanor" (1907) är ett formligt lustmord på den forne vännen, som en gång hade gjort Strindberg så stora tjänster.

Helt mot de sanningskrav som han annars hyllade utmålades konkurrenten som en moralisk och politisk bakåsträvare. Strindberg kom att framstå som den radikale, medan det i själva verket var af Geijerstam som, enligt Schachar, "drev kampen för likställdhet, jämlikhet och demokrati; för de svaga och mot moraltyranniet".

Men vem läser eller har ens hört talas om Gustaf af Geijerstam i dag?

SA KAN de författare som skriker högst och formulerar sig mest elakt – som Strindberg och Knausgård – bidra till att hela sanningsbegreppet urholkas. Vi ska förstås läsa dem som de genialiska diktare de är. Men som rättesnören för ett värdigt liv bär deras texter inte långt.

Alfred Nobel

– den första multinationella globalisten

Alfred Nobel (1833-1896) har betecknats som vagabond och vetenskapligt geni. För mig framstår han som en stigfinnare för dagens globala människa, som ständigt rör på sig och åstadkommer mycket. Hans levnadshistoria målar en bra bild av hans karaktär.

DEN OFFICIELL biografien över Alfred Nobel kan sammanfattas ganska kort:

- föddes 1833 i Stockholm
- flyttade med familjen 1842 till St Petersburg
- reste 1850 till USA (arbetade hos uppfinnaren John Ericsson)
- studerade 1857 kemi i Paris (vid den tiden omkom broder Emil i experimentverkstan i Stockholm)
- byggde 1866 en nitroglycerin-fabrik i Tyskland och uppfann dynamiten
- fick 1867 patent på dynamiten och tändhatten (bosatte sig i Paris)
- uppfann 1875 spränggelatinet
- samlade 1886 sina fabriker i två stora trustbolag (i Paris och i London)
- uppfann 1887 röksvagt krut
- bosatte sig 1890 i San Remo
- köpte 1894 Bofors järnbruk och kanonfabrik i Karlskoga
- avled 1896.

VAR DET allt? Nej, Alfred Nobel blir intressant främst på

grund av det dualistiska och motsägelsefulla i hans arbete med allt effektivare sprängämnen å ena sidan, och hans instresse för fredsfrågor å andra sidan. Nils Olof Olleviks artikel i Svenska dagbladet 2009 lyfter fram att Nobel själv tidigt svarade på kritiken med att hans dynamit leder till fred: "När det står klart vilken kraft det finns i sprängämnen och krut och vilken skada de kan åstadkomma kommer man avstå från att använda dem".

Nobels återkommande sjukdomar ledde till intresse för medicin, han hade ett stort litterärt intresse, medan hans egna specialområden var kemi och fysik. I alla dessa ämnen bestämde han i sitt testamente att det skulle utdelas Nobelpris.

Nobels sjukdomar ledde också till att han vistades långa tider på olika badorter, där han m.a.o tog vattenkurer och träffade olika damer, bl. a. **Bertha Kinsky**, som var mycket engagerad i fredsfrågor, och som gift **Bertha von Suttner** skrev det kända verket *Ned med vapnen*. Men sanningen om Alfred Nobel är ännu mer intressant än så.

Staffan Tjerneld använder i sin skildring av Alfred Nobel olika tablåer. Den första är den i St Petersburg, dit familjen flyttade 1842, och där fadern Immanuel började tillverka land- och sjöminor. Sjöminorerna lades ut bl.a. i Finska viken i synnerhet vid Kronstadt så att de engelska och franska flottorna under Krimkrigets dagar inte kunde närma sig fästningen.

De tre sönerna trivdes utmärkt i faderns mekaniska verkstad och alla tre, Robert, Ludvig och Alfred, utbildades till ingenjörer. Fadern tillverkade också maskiner för fabrikation av vagnshjul och ångmaskiner för flodångare på Volga.

Från tio till trettioårsåldern vistades Alfred för det mesta i St Petersburg. Han blev därmed mer rysk än svensk. Efter det följande tio års kamp för uppfinningar och med de företag han hade bildat. Det blev ryck till London, Paris eller Rom i förhandlingar med olika regeringar, och i kamp med konkurrenterna.

Experiment och nitroglycerin

I varje fall utbildade Alfred sig till kemist. I 20-årsåldern fick han

...Nobel

→ göra en lång studieresa till Frankrike och Amerika. Alfred verkade ytterligare i sin fars verkstad och upplevde företagets storhetstid under Krimkriget.

År 1858 hade beställningarna dock upphört och företaget gick i konkurs. Nu började Alfred syssla med nitroglycerin. Fadern (som redan 1861 flyttat tillbaka till Stockholm) och Alfred (som flyttade 1863), fick 1868 gemensamt Vetenskapsakademins Letterstedtspris.

Alfred fortsatte med sina experiment i en bod intill Heleneborgs gård vid Pårsundet på Söder i Stockholm. Där var det mest fråga om tändningsanordningen. Broden Ludvig tillverkade för tysk-franska kriget bakladdningsgevär, kanoner, lavetter, torpedtuber och torpeder.

Men vid en sprängning 1864 i Heleneborg omkom brodern Emil, vilket Alfred djupt sörjde. Trots motgångarna och tragedin hade nitroglycerinet dock enorma framgångar ute i världen de följande åren. Nobels "sprängolja" togs bl.a. i bruk i de svenska gruvorna. I mars 1865 begav sig Nobel utomlands efter att ha grundat den lilla nitroglycerinfabriken i Vinterviken. Nu gick han definitivt helt in för sprängämnen.

Våren 1865 grundade Nobel en nitroglycerinfabrik i Lauenburg, Krymmel vid Elbe, och trots åtskilliga olycksexplosioner (eller kanske just därför) begav Nobel sig till Amerika våren 1866. Han återvände på sensommaren till Hamburg, eftersom åtskilliga explosioner även inträffade i USA, och amerikanerna dessutom utnyttjade hans uppfinning hänsynslöst.

Ett porträtt taget i Wien troligen under samma period Alfred Nobel lärde känna Sofie Hess.

Dynamit och första multinationella bolaget

På nyåret 1867 började Nobel äsidosätta nitroglycerinet, och i stället leverera *Dynamit* (som likväl bestod av 74 procent nitroglycerin). Han fick även ganska snart patent på uppfinningen.

Det var nu som Nobel skapade Nobel Europas första multinationella företag, och med tiden ett tjugotal dotterföretag. Efter tysk-franska kriget blev Nobels framgångar stora, dynamitfabriker anlades på olika håll, även i Frankrike, Schweiz, Portugal, Tyskland och Ungern. Fabriken låg vanligen vid havs- eller flodstränder på grund av explosionsfaran.

År 1873 köpte Nobel en stor villa i Paris, och han flyttade även sitt huvudkvarter från Hamburg

till staden. Till villan tog Nobel sina ståtliga ryska hästar som han älskade att åka med. I villan hade han ett stort laboratorium, där han tillbringade största delen av sin tid, och utvecklade det s.k. spränggelatinet.

År 1875 var femton sprängämnesfabriker etablerade i Europa, alla hörande mer eller mindre till Nobels koncern.

År 1889 blev ett mörkt år i Alfreds liv, hans redan svaga hälsa blev ännu sämre. Han flyttade då till San Remo och inredde där ett nytt laboratorium. **Ragnar Sohlman** anställdes som kemisk assistent för att forska i laboratoriet tillsammans med Alfred, som var alltmer sjuk i angina pectoris. Det blev därför många besök på badorter, där han tyckte sig finna

En replika av Alfred Nobels laboratorium som det såg ut 1895. Rummet finns i Nobelmuseet i Björkborn, Karlskoga. En docka föreställande Alfred Nobel sitter till höger.

lindring, och småningom tillfrisknade han. Därtill bidrog tydligen hans nya väninna **Sofie Hess**. Outtröttlig skaffade Albert sig också en rad nya patent.

Oljebolag

Alfred intresserade sig också för Bakuoljan. Det bolag som bildades där sköttes av hans bröder och brorssöner men själv behöll han ledningen. Slutligen tog Albert Nobel över ledningen av AB Bofors-Gullspång åren 1893-94, där Alfred började tillverka grova kanoner för flottans behov.

Hans patentportfölj bestod slutligen av hela 355 patent.

Nobels kopplingar till Finland

Fadern, Immanuel Nobel, bod-

de i Åbo 1837-42. Det sägs ha varit strävsamma år, då han verkade som arkitekt, konstruktör och experimentator. Sedan Immanuel sistnämnda är tagit familjen över Ålands hav med segelfartyg gjorde familjen en mångmilafärd med postdilgens på oländiga vägar från Åbo till St Petersburg. (Finland hade då ännu inga järnvägar).

Enligt en obekräftad uppgift skulle Alfred Nobel någon gång ha badat i Heinola i dess Kymmene-arm (enligt lokal uppgift). Där kunde han m.a.o. sköta sin sviktande hälsa. Men det slår en då att han kanske hade med bygandet av banan Hangö-Hyvinge att skaffa. Sannolikt verkar också att han i något skede försökte anlägga dynamitfabriker i Finland.

Redan sommaren 1854 sammanträffade **Nils Ludvig Arppe** i St Petersburg med Nobels och kunde konstatera att de hade puddlat järn från hans järnbruk Möhkö i Ilomants. Vidare fann han att Nobels hade stora planer också visavi Finland. På kort sikt gick dessa dock om intet på grund av Krimkriget 1853-56.

I Finland berättigade Alfred Nobel sin äldre bror Robert Nobel att för egen del men i Alfreds namn ta ut och begagna patent på hans uppfinningar. Detta beviljades honom den 9 december 1864 för fem års tid. Resultatet blev att man inrättade en mindre dynamitfabrik i Fredriksberg (mellan nuvarande västra och östra Böle i Helsingfors). Från augusti 1865 arbetade Robert i ett års tid både →

Nobelmuseet i Karlskoga är ett museum över Alfred Nobel. Här bodde Nobel under sommarperioderna de sista åren av sitt liv. Han hade då köpt AB Bofors Gullspång och fick Björkborns herrgård på köpet. Alfred Nobel lät bygga ett laboratorium i närheten av herrgården där krutexperiment och försök med konstgjort gummi gjordes.

→ på tekniska förbättringar och vinnande av nya marknadsandelar för sprängämnet i Finland.

Arbetet gick dock i dessa avseenden trögt och därav följde att Robert inte trivdes i Finland. I maj 1866 antog han befattningen som disponent och verkställande direktör för Nitroglycerin Aktiebolaget i Stockholm och verksamheten i Fredriksberg lades ner. I stället anlades (fortfarande i Alfreds namn) år 1870 en dynamitfabrik nära Hangö. Man vet inte exakt stället men med tanke på var de femton dynamitfabrikerna byggdes – ensliga ställen såsom i västra Skottland på en strand och vid Elbe nära Hamburg – kan man tänka sig t.ex. Silverstrand nära Hangö. I Finska Forcitet-Dynamit Aktiebolagets historik 1893-1943 framkastas tanken att företaget inte kom längre än till planeringsstadiet. 1875 fastslog Alfred i ett föredrag i London 1875 för The Society of Arts att bland hans femton dynamitfabriker fanns en som var belägen nära Hangö. Den s.k. Hangöbanan mellan udden och Hyvinge byggdes 143 km lång åren 1872-75. Den

na järnväg tillkom tack vare ett ryskt konsortium, där dock ingen Nobel var med. Finska staten övertog banan 1875.

En sprängämnesfabrik anlades också av Nobel ytterst på Skatudden ungefär där Borgå sandskutor sedan lade till. Men också den anläggningen flög i luften.

År 1892 tillkom aktiebolaget Forcitet-Dynamit i Hangö. Då var Nobels tydligen inte längre med i verksamheten annat än med Alfred Nobels uppfinningar. Visserligen hade ett belgiskt bolag en del av aktierna i det nya bolaget, kanske var detta bolag ett av Nobels?

Mer än en globetrotter

Alfred Nobel var mer än en globetrotter eller jordklotstravare som ett gammalt lexikon definierar saken. Det var inte blott sprängämnen han hade utexperimenterat och producerat. Till mina erfarenheter hör att ha avfyrat en boforskanon. Också där var han uppfinnaren. Han hade även affärssnille och kunde utnyttja sina uppfinningar och blev rik på kuppen. Oljan i Baku var en naturprodukt han levererade tack vare

sina släktingar. Han blev den stora organisatören av dynamitföretagen och tog över ledningen för den ryska oljeproduktionen. Bland hans sista gärningar var inrättandet av Nobelstiftelsen med dess årliga utdelningar av fem Nobelpris – ett bevis på hans stora kulturvilja.

Alfred Nobel var en jordnära mecenat, det visar hans nobelpris för fredsinsatser. Trots alla kanoner och sprängämnen var han en medveten fredsvän, medan kemi- och fysikprisen bottnade i hans egen laboratorieverksamhet, och litteraturpriset hade med hans känsla för (svenska) språket och författarna och deras verk att skaffa. Medicinpriset betingades av hans sjukdomar och respekt för botemedel samt utvecklandet av medicinvetenskapen.

Experimentlustan och experimentförmågan ärvde Albert tydligen av fadern, medan häst- och festurmen härstammade från den ryska miljön. Allt detta tillämpade han internationellt, i Hamburg, Paris, Skottland, Italien, Amerika och naturligtvis i Sverige.

Ny kulturaktör i Finland och Norden

Kulturkontakt Nord, en stark kulturaktör med verksamhet i både Finland och Norden, har inlett sin verksamhet i början av året. Den nya organisationen skapades av Nordens institut i Finland (Nifin) och tidigare Kulturkontakt Nord. Verksamheten i de båda institutionerna fortsätter som förut, men under ett gemensamt paraply.

Nifins direktör **GUN OKER-BLOM** fortsätter som direktör för Kulturkontakt Nord

Kulturkontakt Nord har som huvuduppgift att öka intresset för Norden och nordiskt samarbete i Finland samt att administrera två nordiska stödordningar; kultur- och konstprogrammet samt det nordisk-baltiska mobilitetsprogrammet för kultur. Organisationen är samtidigt en kontaktpunkt för nordiskt kultursamarbete och för informationen om detta samarbete i hela Norden.

Sammanläggningen har genomförts så att det tidigare Kulturkontakt Nord upphört samtidigt som verksamheten överförs till Nifin som bytt namn till Kulturkontakt Nord, eller KKNord. Nifins direktör Gun Oker-Blom fortsätter som direktör för Kulturkontakt Nord vars kontor finns i centrum av Helsingfors och på Sveaborg

utanför Helsingfors.

– Vi utgör en stark och innovativ nordisk kulturaktör med såväl Finland som det övriga Norden med närområden som arbetsfält. Sammanläggningen ger samtidigt en hel del positiva synergieffekter, betonar Oker-Blom.

KKNord har 13 heltidsanställda

och administrerar cirka 5 miljoner euro. Organisationen hör under Nordiska ministerrådet, de nordiska regeringarnas officiella samarbetsorgan.

Läs mera om sammanslagningen på www.kulturkontakt nord.org

Purpur

färgernas mysterium

MARITA KARLSSON

Ingenstans, varken i färgkartor, i färgböcker, i färghistorien eller i färgforskningen är purpurbenämningen entydig. De blåroda nyanserna kring purpur är svåra att fånga: karmin, rosa, persikoblomma, magenta, violett, lila.

EN AV forntidens viktigaste färgpigment var purpurn som utvanns ur snäckor, bl.a. ur *Murex brandaris*. Den kom från feniciernas land, nuvarande Libanon. Det grekiska namnet för Fenicien var Phoinike, som var bildat från ordet *phoinos* som betyder *blodröd*. För att få ett gram purpur behövdes 10 000 snäckor. Färgen var alltså dyrbarare än guld. Senare utrotades snäckan. I Atlanten och Norden fanns och finns besläktade snäckor, bla den lilla *Nucella lapillus*. Under medeltiden kunde man såväl i Norge som på Irland erhålla purpurfärgat märkegarn.

År 1685 fann William Cole, en engelsk naturvetenskapsman, purpursnäckor i Bristolkanalen. Han märkte att ifall färgämnet utsattes för solljus skiftade det färg. Till en början var det ljusgrönt, förändrades till starkt grönt, någon minut senare till mjukt havsgrönt, sedan efter någon minut till grönblixt, rödblått. Några timmar senare blev pigmentet kraftigt purpurfärgat – förutsatt att solen lyste starkt.

Purpurn kunde vara allt från

brunsvart, brunlila, blågrön, gulaktig, mörkblå, blåviolett, djupt rött och rödviolett.

Purpur redan i Moseboken

När Gud i andra Mosebokens originaltext cirka 1200 f.Kr. befäller Israels barn att tillverka ”ett tabernakel i konstvävnad med keruber på”, beordrar han vitt garn samt tre färger som enligt senare undersökningar var: *kermes* (röd färg av sköldlöss), två slags *purpur-violett* och *blå/blåviolett*. Ingenting av det här framgår ur de nu gällande bibelöversättningarna. I den hebreiska originaltexten skiljer man mellan *tekhelet-blå purpur* och *argaman-röd purpur*, men inte i den svenska översättningen.

Kretensarna hade purpursnäckan avbildad på små mynt. Redan före 1600 f.Kr. hade de använt färgen.

Alexander den store fann under fälttåget mot perserna, 331 f.Kr. i de kungliga skattkammarna i staden Susa inte mindre än femtusen talenter (1 talent = 25 kg) purpurfärgat tyg från den grekiska staden Hermione. Tyget hade funnits i

skattkammaren i 200 år utan att förlora sin fräscha färg.

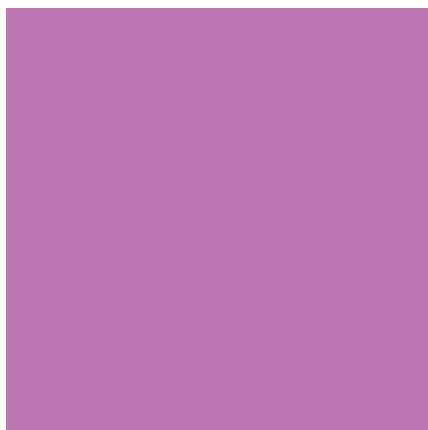
Purpur i Rom

I Theodosius lagbok från 500 f.Kr. kan man läsa att den heliga purpursnäckan – *Murex sacer adorandus* ”måste tillbedjas”. I Romariket var kejsaren och de högsta ämbetsmännen *purpurati*. De bar dyrbara purpurfärgade togor och konsulerna togor med purpurbänder, *toga praetexta*, vilket skulle associera till guden Jupiters värdighet. Det var kejsar Nero (60-talet f.Kr.) som införde dödsstraff för purpurbärare utanför hovet. Om någon gjorde det var det högförräderi, eftersom man därmed upphöjde sig till kejsare. På ett uppmärksammat sätt kom den egyptiska drottningen Kleopatra år 49 f.Kr. inseglande till Rom med purpurfärgade segel...

Romarna bar först en *violett purpur* och senare en *röd purpur* från Taranto i Apulien. Purpuranvändningen gick över till de bysantinska kejsarna, vilka föddes till ”*purpurstövlar*”. John Gage, modern färghistoriker, berättar att

Mulberry (crayola-kritor)

Orchid

Royal Purple

Purple (HTML/CSS)

Electric Purple

Pensé

den mindre värdefulla *gröna* purpurn användes vid det bysantinska hovet för att skilja *curatores* från det kejsarliga hovet, som bar den röda purpurn. Bysans kejsare undertecknade dokumenten med purpurbläck. Men någon annanstans påstås det att den *blå* purpurn bars av de bysantinska tjänstemännen. Färgblandning?

När turkarna erövrade Konstantinopel 1453 blev det slut på purpurframställningen. Men i Florens fortsatte man att handla med purpur som framställdes av växten *garanza*.

Gudsmodern spanns med purpurtråd?

I gamla skrifter berättas det att prästerna gav Maria purpurfärgad ull för att spinna ett nytt förhänge till dörren i det heligaste i Templet. Det är därför man ibland på bebådelsebilder kan se Jungfru Maria med en spinnrock i handen.

En av kvinnorna som apostlarna Paulus och Silas träffade under sina tidiga resor i Makedonien i Romarriket var Lydia, som i Philippi sålde purpur. Där hanterade man en röd purpur *porhyra* och en blåaktig *yakinthos*. Den blåa var för heliga ting såsom prästernas mantlar och den röda avsedd för kungar och statsmän. På ikonerna från Sankta Katarinaklostret i Sinai bär Kristus en purpurfärgad mantel. Ikonerna sägs vara den äldsta bevarade.

I Persien finns en legend, som inte noterats av de kristna historikerna. Den säger att Kristus var färgare. Så sent som på 1600-talet kallades färgerierna i Persien för Kristi verkstäder.

I det apokryfiska Filippusevangeliet kan man läsa: "Herren gick till Levis färgeri, tog 72 färger och kastade dem (dukar?) i en gryta. Då han tog upp dem var de alla vita. Han sade; Just så

här har människosonen blivit tygens färgare."

Port till det andliga

Indigo, guld och purpur var alla portar till en andlig värld. I de ryska ikonerna kunde purpur och guld ge en mild, innerlig orange. Purpur och indigo gav en allvarlig och högtidlig violett. En blandning av indigo och guld resulterade i en överjordisk mjuk olivgrön. Alla färgerna gav brunt. Men också i hudfärgen fanns alla tre grundfärgerna. Guld är ofta bakgrunden i ikoner medan indigo begränsar figurerna. Purpurfärgen användes till hus och dräkter.

Goethes purpur

I Goethes färgkrets återkommer purpurn som högsta färg. Johann W. von Goethe (1749–1832) som var en tysk jurist, ämbetsman, författare, diktare och forskare kom i sina experiment till att purpurn innehåller alla andra färger. Purpurn är bärare av ljuset.

"Den som känner till hur purpurn uppstår prismatiskt finner det inte paradoxalt att påstå att denna färg innehåller alla andra färger, dels actu, dels potentia. Verkan av denna färg är lika enastående som dess natur. Den ger ett intryck såväl av allvar och värdighet som av huldhet och behag. Allvar och värdighet har den i sitt mörka, förtätade tillstånd. Huldhet och behag i sitt ljusa och förtunnade natur. På det viset kan ålderdomens vördnadsvärdighet och ungdomens älskvärdighet kläda sig i samma färg. Purpur är ännu mera än det vita ljuset, nämligen en stegring och höjning av alla färger".

Färgarna heliga eller smutsiga?

Färgare och färgtillverkning har i forna tider ansetts såväl smutsiga

som heliga. I det forna Grekland var de "smutsiga". Färgarnas verkstäder i Aten, Ergasteria, ansågs smutsiga och färgarna lågtstående. Spartanerna, som inte ville ha färger, förvisade dem rentav. Också Pythagoras hänade färgarna och ansåg dem ytliga.

Under tidig medeltid har färgare däremot ibland framställts med gloria kring huvudet. De gamla purpurfärgarnas emblem var en korg med purpurfärgad ull men på 1100-talet försvann detta.

Till Europa kom färgningskonsten så småningom genom judar och morer och torde först ha nått Sicilien och Italien. Redan på 1200-talet fanns det mäktiga färgarskrån i Florens och Venedig, där konststarten jämfördes med silversmide och arkitektur.

Den holländska konstnären Liane Collot d'Herbois (1907-1999) säger att när tyskarna talar om purpur menar de *magenta*. Engelsmännens *magenta* och *purple* är *violett*. För holländarna är *magenta* purpur o.s.v. Kanske just däri ligger purpurns stora fascination; romersk färg, trekonungafärg, bysantinsk färg, helgonfärg, kardinalfärg, social färg, begärlig färg, dyr färg, gåtfull färg. Färgernas mysterium.

Källor

Gösta Sandberg: Purpur koschenill krapp

John Gage: Color and culture 1999

Vår lösen nr 7/8 1999

In search of Color.Imperial Chemical Industries Ltd.Manchester 1949.

Eva Mees Christeller; Heilende Kunst und künstlerische Heilen

Goethes färglära 793,796

Ueli Seiler-Hugova: Farben

Jan Sisefsky; Om färg

Wikipedia

Liane Collot d'Herbois: Colour 1 och 2

Välkommen till Svenskfinlands nya förlag

Den 1 februari 2012 fusionerades Schildts och Söderströms till ett förlag. Vi har flyttat ihop och vår nya bokhandel finns i åttonde och översta våningen på Bulevarden 7. På samma våning finns också förlagets reception, där alla besökare tas emot. I sjunde våningen sitter merparten av personalen.

Förlagets växelnummer är +358 (0)9 6841 860, postadressen är Bulevarden 7, 00120 Helsingfors, och webbadressen är www.sets.fi.

Via nätbutiken kan du köpa våra böcker med 25 % rabatt.

Vi finns även på Facebook. Gilla oss för att få senaste skvallret från förlaget, information om författarpuppträdanden och nya böcker och delta i utlottning av böcker.

Bokhandeln är öppen måndag till torsdag kl. 9–18 och fredag kl. 9–16.

I Vasa betjänar vi fortsättningsvis i butiken på Kyrkoesplanaden 18. Den digitala produktionsenheten finns på Vasasplanaden 24.

Vi ses hos Schildts & Söderströms!

MERETE MAZZARELLA

Det enda som egentligen händer oss
Ett år i livet

Ca 28,90

MICHEL EKMAN

Utanför tiden
Sjävbiografiska essäer

Ca 28,00

SUSANNE RINGELL

På utvägen var jag en annan

Ca 19,90

CHRISTER KIHLMAN

Människan som skalv

Ca 22,90

MARIANNE LYDÉN

Jag är inte rasist

Jag vill bara ha främlingsfientliga röster

Ca 16,90

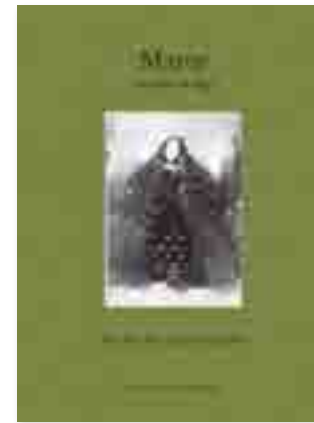

SALLA ELO, MATTI KLINGE M.FL.

C.L. Engel

Koti Helsingissä, sydän Berlinissä
Hemmet i Helsingfors, hjärtat i Berlin

Ca 42,00

MATILDA SÖDERGRAN

Maror (ett sätt åt dig)

Ca 20,00

Harakiri Svensson Atleten/Kastraten

Ca 15,00

SCHILDTS & SÖDERSTRÖMS

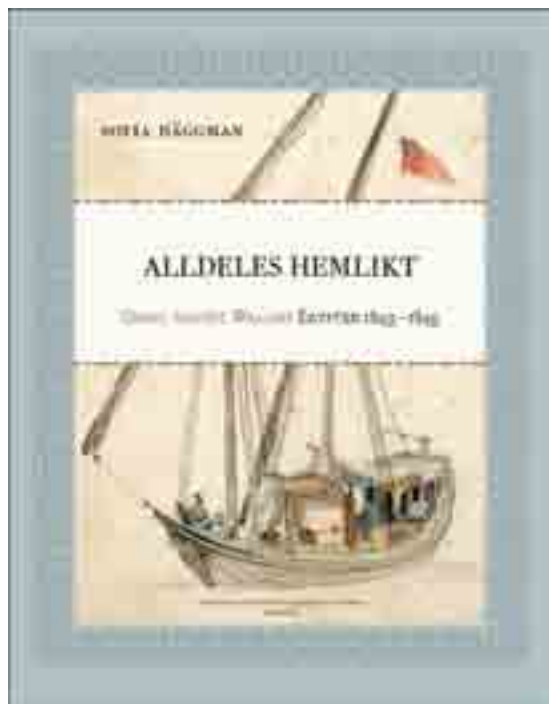
Pssst! I vår nätbutik kan du köpa
alla dessa värnyheter -25%!

Bulevarden 7, Helsingfors
+358 (0)9 6841 860
info@sets.fi www.sets.fi

Läsbiten: Alldeles hemlikt

Läsbiten är denna gång ett utdrag ur egyptolog Sofia Häggmans bok om Georg August Wallin (1811-1852). Häggman har följt Wallin i fotspåren och levandegör honom både som person och forskningsresande. Samtidigt som vi får en inblick i ett Egypten som det såg ut då får vi också se hur den topografi han rörde sig i ser ut i dag.

Georg August Wallin (1811-1852) hyllades redan av sin samtid för sin exceptionella forskargärning, men framstår även för eftervärlden som en av Finlands mest intressanta och spännande upptäcktsresanden och vetenskapsmän under första hälften av 1800-talet. Åren 1843-45 reste han runt i Egypten med sina dagböcker som ständiga följeslagare. Hans nyfikenhet, goda iakttagelseförmåga och levande beskrivningar av de miljöer och människor han mötte gör honom till en fängslande ciceron i 1800-talets Egypten.

Alldeles hemlikt. Georg August Wallins Egypten 1843-1845. SLS, ISBN 978-951-583-231-3. 463 s, inbunden. Pris: 40 €

HEMMA I KAIRO

”Jag skrattade hjertligt och själen var dock nöjd”

Livet i en wakala

Det tog Wallin ungefär en timme att gå till fots från Bulaq upp till Kairo. Det Kairo som han kom till morgonen den 29 januari 1844 var egentligen ingen stor stad, men i jämförelse med Helsingfors, S:t Petersburg och Paris tedde den sig kaotisk med alla sina täckta gator och återvändsgränder. Wallin begav sig raka vägen till Kairos hjärta, det som i folk mun kallades el-medina, staden, där de flesta handelshus och härbärgen låg. Hans mål var en centralt belägen wakala som kallades Khan Gafar, som han hade hört om redan i Alexandria eller kanske under båt färden till Kairo. Väl framme vid härbärget blev han förevisad flera rum, det ena smutsigare och mer motbjudande än det andra. I brist på bättre bestämde han sig till slut för ett av dem, ”ehuru rusligt det såg ut”. Men när han sedan skulle bära upp sitt bagage trängde sig plötsligt två kvinnor före och lade beslag på just det rummet. Det konstaterades då vara upptaget och Wallin stod åter utan rum för natten. Härbärgets personal hade dessutom nyfiken

börjat höra sig för om Wallins nationalitet och religion. Wallin utgav sig för att vara läkare från Ryssland. Vårdarna drog slutsatsen att han var kristen och därmed inte längre välkommen i deras wakala. Wallin fann det lika gott att vandra vidare och uppsöka annat nattkvarter, förhoppningsvis med renare rum och vänligare folk. Om han kände sig snopen för att så omedelbart ha ertappats som kristen var det ingenting han kommenterade i varken brev eller dagbok. Eftersom han av någon anledning hade bytt tillbaka till sina västerländska kläder kan avslöjandet knappast ha kommit som någon större överraskning. Senare skulle det ändå komma att bekymra Wallin att personalen vid Khan Gafar hade utpekats honom som kristen. Risken att av samma män i något annat sammanhang avslöjas som icke-muslim var stor i 1800-talets Kairo, där alla kände alla och hela samhället var uppbyggt av ett invecklat nätverk av vänskaper och kontakter.

Denna första dag i Kairo var detta ändå inte något som Wallin hade tid att bekymra sig över. Det viktigaste för stunden var att få tak över huvudet innan mörkret föll och han fortsatte raskt vidare genom stadens centrum. Här var det tätt mellan wakalorna och det dröjde inte länge förrän han hade fått

Sultan Hassans moské målad av **HUBERT SATTLER**. Sattler och Wallin skulle senare tillsammans resa upp för Nilen, men det hade Wallin ingen aning om då han såg Sattler teckna av moskén för denna målning.

ett rum på wakala al-Shishine i kvarteret Gouaniya, inte långt från stadsporten Bab el-Nasr. Gouaniya hade en gång varit grekernas kvarter. År 1844 låg det visserligen fortfarande ett grekiskt kloster uppåt gatan, men i övrigt var det befolkningen högst blandad i det som under några dagar skulle bli Wallins hemkvarter. Wakalan hade rekommenderats av hans vän, böneutroparen Mohamed i Alexandria, så Wallin hade anledning att tro att den skulle vara acceptabelt ren och snygg.

Wallin fick ett rum på tredje våningen, utan möbler och utan glas i den lilla fönstergluggen, men fullt av damm och smuts. Avsaknaden av fönsterglas och möbler var ingen ovanlighet i 1800-talets Egypten, men detta var Wallins första möte med egyptisk in-kvartering bortom de europeiska turisthotellen och han betraktade häpet det nakna och kalla rummet, där fåglar fritt flög ut in och ut.

Medan härbärgets portvakt städade rummet bytte Wallin om från västerländska kläder till sin ”orientaliska completa rustning”. Efter en god lunch på det lilla han hade kvar av holländsk ost och sill gav

han sig sedan ut för att ta en titt på sin nya hemstad. Allra först sökte han upp det ryska konsulatet i Muski, de gamla frangiska kvarteren. Där träffade han både konsulsagenten Bochti och dennes sekreterare Köhler. De blev hans första vänner i Egypten, och under de första veckorna i Kairo utgjorde de stommen i Wallins umgänge. Under hela sin Egyptenvistelse skulle Wallin ha mycket att göra i synnerhet med Bochti, en fryntlig man av levantiskt ursprung, som spred en ständig ström av artigheter och ett moln av parfymdoft omkring sig. På konsulatet väntade också efterlängtade brev hemifrån.

Wallin gick vilse på vägen hem till wakalan och kände sig med ens ganska ensam och utsatt i sin nya hemstad, i synnerhet efter att han hade läst breven hemifrån: ”Väl var det just ej roligt om aftonen den långa, ensam i mitt rum men jag skrattade hjertligt och själen var dock nöjd”.

De första dagarna i Kairo byggde Wallin upp ett kontaktnät som till stor del bestod av andra utlänningar. I det ingick Bochti och Köhler på konsulatet, men även den tyske läkaren Franz Ignaz Pru-

Ögonblicksbilder från Kairo.

bättre boende än det smutsiga och dragiga rummet på Shishines wakala. Ohyran blev droppen:

... i mitt dåliga kvarter i Wakaleh hade jag blifvit så full af loppor att jag visste mig ingen råd. De hade först börjat samla sig på resan och sedan beständigt ökats af dammet och smutsen i mitt rum i Wakaleh, der min bädd låg på golfvet och oakadt jag oupphörligen jagade dem och i anseende till deras såsom alla andra djurs tambet här, jag gjorde stora fångster, tyckte jag alldrig deras antal minskades. Men värre än detta, jag hittade några lusar på mina kläder. Jag blef högeligen förskräckt; men tröstade mig med att det hörde till de vanliga Egyptiska landsplågorna.

Loppor och annan ohyra var vanligt, inte bara på wakalorna utan i så gott som alla bostadshus och lägenheter. Murrays 1840-talsguidebok rädde alla som hyrde lägenhet i Kairo, nämligen att först sända in tre eller fyra fellaher (egyptiska bönder) och själv flytta in först efter att dessa dragit till sig det mesta av ohyran.

Vanligt eller inte, lössen drev snart Wallin att lämna wakalan och leta efter ett bekvämare och renare hem. Hans försök att hitta en lägenhet i de traditionellt egyptiska kvarteren misslyckades. I stället följde han Mustafa Tantawis välmenande råd och började se sig om efter rum i den mer europeiska stadsdelen Ezbekiya. Efter att ha tittat på några lägenheter fastnade han för en som låg i de kristna kvarteren i utkanten av Ezbekiya. Lägenheten var hyfsat ren, inte allt för dyr och dessutom färdigt möblerad i en klassiskt arabisk stil som tilltalade Wallin. I samma hus bodde även fyra fransmän.

I det nya hemmet steg Wallins levnadsstandard. Han hade två ordentligt tilltagna rum med marmorgolv och högt i tak. De stora fönstren var försedda med både vackert färgat glas och sirligt utskurna mashrabiya-skärmar i trä. Wallin anställde omedelbart en tjänare och fick äntligen äta lagad, varm mat igen för första gången sedan han hade lämnat Alexandria. Han fick emellertid snart problem med sin anställda, som av Wallins anteckningar att döma inte skötte hushållet så som han önskade. Han var därför periodvis utan hjälp i hemmet och tvungen att själv lägga mycket tid på hushållsbestyr. Wallin, som både under studietiden och under resan stän-

ner, som blev en av Wallins närmaste vänner. Pruner var en erkänt skicklig läkare och anlidades av paschan själv. Redan 1839 hade han fått titeln Bey. Även om han var specialiserad sig på ögonsjukdomar arbetade Pruner under sin tid i Kairo aktivt för att få bukt med de återkommande pestepidemierna och begränsa utbrotten av kolera och tyfus. Han hyste även ett stort intresse för antropologi och lingvistik, och forskade själv i den egyptiska rasen och dess ursprung. Wallin och Pruner fann varandra direkt och upptäckte snart ett gemensamt intresse för den egyptiska kulturen och det arabiska språket. Pruner kom att bli en av Wallins stora välgörare i Kairo. Han var en aktiv medlem i det nygrundade

Egyptian Society5 och genom honom kunde Wallin låna böcker från sällskapets välutrustade bibliotek.

Redan efter ett par dagar i Kairo red Wallin genom staden ut till det svenska konsulatet på ön Rhoda för att söka upp en svensk tolk vid namn Peterson, som han hade hört talas om på det ryska konsulatet. Peterson visade sig dock vara svår att hitta. Wallin sökte honom vid ett flertal tillfällen, men det skulle dröja ända till medlet av mars innan de två till slut träffades. Generalkonsuln själv, Giovanni Anastasi, framgångsrik affärsman och hängiven samlare av fornsaker, var än mer svärfångad. Honom träffade Wallin aldrig.

En av de första infödda egyptier Wallin tog kon-

takt med utanför wakalans väggar var schejk Tantis bror Mustafa. I övrigt begränsades hans egyptiska umgänge de första dagarna till wakalans portvakter Mohamed och Saleh, som hjälpte honom med inköp och matlagning. Wallin tillbringade ofta kvällarna med att i sällskap av portvakterna dricka kaffe, röka pipa och försöka uppfatta vad de två männen talade om. Båda två var från Övre Egypten och Wallin hade svårt att förstå deras dialekt, som skiljde sig mycket från det språk han hade vant sig vid hos schejkerna i Alexandria.

Bland européer i Ezbekiya

Redan från början var Wallin inställd på att hitta ett

diget hade fått komma till färdigt dukade bord, intresserade sig inte nämnvärt för matlagning. Vis-sa dagar levde han på enbart bröd, tobak och kaffe. När han bjöd hem gäster betalade han Fatima, som arbetade hos fransmännen i våningen ovanför, för att komma ner och tillreda maten. I övrigt var kosthållningen enkel:

Maten här är nära nog lika vår; i synnerhet stufningar på blomkål och annan kål, spenat etc. Men hvad som i synnerhet är godt äro i smör stekta appelsiner, hvilket jag ingen annorstädes ätit. [...] [Jag] nöjer mig nu fullkomligen med en kopp kaffe till morgonen då jag stiger upp med solen. På förmiddagen äter jag sedan några ägg med smör och bröd och efter solens nedgång ett mål af någon varm mat: för öfrigt för att svalka mig i bettan och skölja ner dammet köper jag här och der på gatorna appelsiner, 5 till 6 för 5 kop. kopp.8 och efter mitt aftonmål dricker jag åter en kopp kaffe. [...] Men något som torde förundra Eder är att jag nu på äkta arabiskt sätt äter utan knif och gaffel och gröper med tummen pek- och storfingret ini maten i stufningar och annat. Dock är det ej så osnyggt som det låter; man bryter vanligen en bit af det här så ypperliga mjuka hvetebrödet, doppar den i saucen och uppfångar mellan den och tummen en köttbit eller annat. Före och efter maten tvättar man alltid händer och mund med vatten och tvål.

Trots vissa problem med hushåll och matlagning njöt Wallin av att äntligen ha ett eget hem, dit han kunde bjuda in sina nyfunna vänner. En av de första som kom på besök var Murad effendi, en Piemontes som handlade i antikviteter. Murad bodde alldeles i närheten och en tid umgicks han och Wallin så gott som dagligen. Liksom Wallin använde Murad ett muslimskt namn. Vad hans riktiga, italienska namn var framgick aldrig, men Wallin trodde att det möjligen var Anfossi.

Bit för bit anpassade sig Wallin till livet i Kairo. Han lät sy om sina sista europeiska plagg till mer österländska och han lärde sig snart hitta i stadens

slingrande gränder. I början tog han för säkerhets skull ändå med sig sin kompass när han gick ut. Efter bara två dagar hittade han utan problem till det ryska konsulatet i Muski och tillbaka hem igen. Å andra sidan kunde han ibland inte ens hitta till stadsporten Bab el-Nasr. De tre första veckorna bestod Wallins Kairo därför mest av hemkvarteren i Ezbekiya och av området mellan hemmet och konsulatet. De med enstaka upptäcktsfärder han gjorde begränsades till stadens centrala delar, förutom ett och annat resultatöst försök att hitta tolken Peterson på Rhoda.

Den 10 februari gjorde Wallin en utfärd till Muhammad Alis favoritlott i Shubra, nordost om Kairo. Det var en av hans första längre utflykt i Kairo, men risken att gå vilse var liten, det vara bara att följa den raka sykomorallé som ledde hela vägen från Ezbekiya till Shubra. Efter vissa problem med att komma in på området vandrade Wallin en lång stund omkring och bara njöt av palatsträdgården, som var

... utomordentligt vacker anlaggd i orientalisk smak halft liknande en från 1001 natt. I synnerhet behagade mig den stora fiskijehii som var anlaggd här och pavillonen rundt der omkring med marmorgolf och fresco målningar i taken af Europeiska Mälaren. Träden hängde fulla af pomerancer och appelsiner och en af trädgårdsfolket gaf mig förstulet en frankisk pomerance, som var ypperlig; en annan gaf mig tvänne rosor i knopp, naturligtvis för en bakhsbish”.

Liksom tidigare i Alexandria, var Wallin under sina första veckor i Kairo mån om att bygga upp ett nätverk av nya vänner. Han hade egentligen aldrig tidigare bott ensam och saknade sällskapet av andra. Ensam blev han snabbt uttråkad och rastlös. Efter bara några veckor i Kairo, veckor som hade varit fulla av nya upplevelser, noterade han i sin dagbok: ”jag har ingen trefnad hemma och i allmänhet mera tråkigt”.

Solveig von Schoultz-tävlingen 2012

skönlitterär tävling för finlandssvenska vuxna

Svenska folkskolans vänner utlyser Solveig von Schoultz-tävlingen 2012. Syftet med tävlingen är att främja intresset för skönlitterärt författarskap. Tävlingen är öppen för personer som vid tävlings-tidens utgång har fyllt 30 år. Prissummorna är 5 000 euro (I), 3 000 euro (II) och 2 000 euro (III).

SFV förbehåller sig publiceringsrätten till de prisbelönade tävlingsbidragen.

Instruktion för deltagande:

2012 års tävling gäller dikter. Ämnesvalet är fritt, och varje deltagare skall sända in minst fem men högst tio dikter. En förutsättning för deltagande är att dikterna inte tidigare har publicerats, att de är skrivna på svenska och att författaren inte tidigare har publicerat sig i skönlitterär bokform. Författaren ska vara finländsk medborgare och får sända in endast ett bidrag till tävlingen.

Förse manuskriptet med pseudonym och födelseår så att tävlingssjuryn endast tar ställning till anonyma bidrag. Bifoga ett slutet kuvert med dina personuppgifter: namn, personbeteckning, adress, telefonnummer och e-postadress.

Tävlingstiden utgår den 13 april 2012 (poststämpel godkänns).

Manuskripten returneras inte.

Prisutdelning sker den 3 september 2012 kl 11.

Sänd tävlingsbidraget till:

Svenska folkskolans vänner, PB 198, 00121 Helsingfors.

Märk kuvertet ”Solveig von Schoultz”.

Fler frågor? Kontakta kansliet på 09-6844 570 eller sfv@sfv.fi

BMA 2012	LÄTT	ÅR ANA-KÖRT!	UTAR-BETAGOL PUNKT-SKAITTB	SNATA	KVIGA
→		↘	STRAND PELARE ROTERA		
				GÖPA	
				STINKA	
ANHÄLLIG KRUMSPRÄNG					JUDISK PRÄST
STORT RUM		FORSKNINGS-INSTITUT SKULDBA			OVERK-LIG
SERIE-FIGUR	KLAR OEGREPPS-ORDBOK	KNUB-BIG FLICKA	TYCHA		INTRAVENÖS PÄPPA JÖM RAJER
					LEDIG BILDAD ÖKEM I ÖKEN!
STAT I SYD-AMERIKA			HÖGTID-LIG FÖR-SÄKRAN		GRÖN PÅ GRÖN PÄTTAN TINIUM
Ö PÅ Ö?			SPRINT-TER KAINIS BROR		AVSNIT I LAG-TEXT
BRÄMA			SNALL ÄR GEMEN		NYHETS-ÖYRA ÖGRUPP
UNION INTERN		MEN IHÄR-DIG		SAM-LINGS-SAL	
		STRÖM FLODI FRANKRIKE		USCH! GRAND LUXE	KATI-DJUR
ÄR TVUNG-EN	BESLUT KOMMER PÅ BLENK VISIT?			30/7 DAM-STÄMMA	
			FUM-LIG		
ETUI	JORSA RÄDDN		ORPHEI DRÄNG	ASIAI	PÅ BIL FRÅN GRÖN-LAND
					BABY-LONISK GUD
SKVAL-RA					GADOLINIUM
					HÄST-KAPPLER-NINGEN GANA

Namn: _____
 Adress: _____

Vinstbok för krysset 1/2012 är *Litteraturkretsen i Borgå - en 40-årig tidsresa*. Skicka in lösningarna före 30.3 till Svenskbygden, PB 198, 00121 Helsingfors. Märk kuvertet "Kryss". Kom ihåg namn och adress.

Enkel

			4		2		
	6				4		
					6	1	7
1	9	4					
8							
7	2	5			1		
	7			9			1
		8	1		7		6
2			6		8		9
						9	5

Expert

	3			5	4	2		
5	7				3			6
				1	7			
3								7
	4	9						
							4	1
	9					5		2
		1	9	6				
		3			1			4

Krysslösning 5/2011

Sammanlagt 99 svar skickades in. Bland de rätta svaren drogs vinnaren: Bo Westerholm, Västerhankmo. Vinstboken, Bo Carpelans *Blad ur höstens arkiv*, är på väg.

RÖST	S	BE-PLATS	F	BRANSL	K	TRIKEL-STAD	R	PADD-LAS FRAM
RO	S	HUS-BAS	F	NOGLAN MAT-FISK	K	SELET-KANT	R	SELET-KANT
OROLEA KAR. LER-FULL	STRÄ	KAR. LER-FULL	ÄNGS	SLIGA	OLIK			
	Ö	KORT (STLAND (EJ PÅ BIL))	EE	GOR DEN SOM VET	KAN			
→	MILJÖ	KAN SVAL BLACK TVAL	A	SES GLADA	MOT	TRAFIK-PLATS	VERKAR	O
AMPERE		ALMAL MACCA	FOLKE	ÅS	KALENDER	GOR STRAN-SEN STORRE		E
FRUKT-OROCK DAG-DOPPMAR	S	STRIKT	S	SÄS PÅ STOK HOLMS-BILAR	M	TUNT STRÄ	PIL-SPEL	SLASK STOR BRÄGG
FANTASIER	DART	INFORMERA	VASK	LAR UT SVAG ELLER VÄRNET	KOBBE	OS I	ALL-SÄRIG KJERR-MÅN	B
FESTAT	FIRAT	NAMNEN	DÖPA	ATTACK-ERADE	ANFÖLL	KAN GE SÖLA		G
SIFRA	ETTA	ALDRE SKORRE-TID	AND	KUNDE GUNDE TRÄDE	STAVA	HELS KESTÄ	KAN ENMÅG KAN HÄLLAS	ORO
LÄGG MÅNE TILL	AM	KOST TIV. ATT RANNA REB	DIET	KRAFT SLAGE	J	DEN KAN BE ANSÄND		MAN
KAN BIL STÖROR	MIST	TÄPPA BOTT BLOWMATT SOM RÄBB	STA	ALDRE VALUTA	ALIRE	PÄNNPÅ RHODOS		SS
ASPE	RE	OTUR SOM SEGEL	RE	ATRI-REBEK RESIGA BUSGAR	ORK	SAND PÅ STRAND	DEL-STAT I TYSK-LAND	RM
ANER KANDE SLAVES	ER	ROAR PÅ SKANSEN	ALLS	SKYDDAT LAGE	SÄNG	AB HOS BRANNAR	HAST SOM MAN	LA
SLÄPPHÄNT	PHÄNT	LIKELL. TIGRETT PÄDD. EPOS	APATI	Å	TI	"DET VERTISÄ ALDRE TÄNSENS		AK
TECIVA SOM HAY-WORTH	S	RIEN I KEMEN	AU	VÄCKE I RÄTT REKEN	ÅTAL	HÄLLA MED-TÄNDR PÅ SIG		KA
GAMBAL O DALIG	RITA	SVENSK DRENGAD COMB-SORRET	ES	STORT FÄLL	RANGE	HÄLS-VÄRMARE		OR
SOR-SORSE	SKRUTT	SMAK OCH SOG. STENKA	T	TORR-HUSET	NIAGA	RA	TYCKA	RL
FLODI EUROPA	SKRATT	MYNT NUMERA KATT-DJUR	AR	TVÄ I GÅMLA SOM ELOTT	ROM	ALDRE VÄREN		SAR
GILL V MENNS	AARE	HÄR MÅNGA BILAR DRAG	TIOR	OVAN-STÄU DISET	IS	KORT INZANNA	MISS-TÄNKA KÖRT I KEMIN	TRO
DE KAN SES I AKVA-RIER	INGA		LEASATS	OVAN-STÄU DISET	OBSCENT			
	TETRO		RNA	FASER-NA	STADIERN	AL		

Sudokulösningar

Enkel

5	1	9	7	4	6	2	8	3
3	6	7	8	1	2	5	4	9
4	8	2	9	5	3	6	1	7
1	9	4	2	6	5	3	7	8
8	3	6	4	7	9	1	5	2
7	2	5	3	8	1	9	6	4
6	7	3	5	9	4	8	2	1
9	5	8	1	2	7	4	3	6
2	4	1	6	3	8	7	9	5

Expert

1	3	6	8	5	4	2	7	9
5	7	4	2	9	3	1	8	6
9	8	2	1	7	6	4	5	3
3	1	5	6	4	9	8	2	7
2	4	9	7	1	8	3	6	5
8	6	7	3	2	5	9	4	1
6	9	8	4	3	7	5	1	2
4	5	1	9	6	2	7	3	8
7	2	3	5	8	1	6	9	4

Bli vän med vännerna!

Känner du någon som ännu inte är medlem i SFV?

Svenska folkskolans vänner är en opolitisk, mångsidig och livskraftig förening med cirka tiotusen medlemmar. SFV är aktör inom utbildningssektorn, äger förlag och kulturhus, ger ut egna publikationer och entusiasmerar och stöder personer med priser och medaljer.

Bli medlem!

Enklast via webben www.sfv.fi eller ring 09-6844 570.

Medlemskapet kostar endast 10 e. För avgiften får du kulturtidningen *Svenskbygden* och föreningens uppskattade årsbok *SFV-kalendern*.

Kanslitiden är 9–15
Annegatan 12,
Helsingfors

www.sfv.fi

Vi finns på
Facebook
Twitter
YouTube